

TALLINNA ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSTE DISSERTATSIOONID

TALLINN UNIVERSITY
DISSERTATIONS ON SOCIAL SCIENCES

42

TALLINNA ÜLIKOOL

JANNE PUKK

KÕRGHARIDUSE KVALITEET
JA ÜLIÕPILASTE EDASIJÕUDMINE
KÕRGKOO LIS

Analüütiline ülevaade

TALLINN 2010

TALLINNA ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSTE DISSERTATSIOONID

TALLINN UNIVERSITY
DISSERTATIONS ON SOCIAL SCIENCES

42

JANNE PUKK
KÕRGHARIDUSE KVALITEET JA ÜLIÕPILASTE EDASIJÕUDMINE KÕRGKOOLIS
Analüütiline ülevaade

Hariduspoliitika keskus, Kasvatusteaduste Instituut, Tallinna Ülikool

Dissertatsioon on lubatud kaitsmisele filosoofiadoktori (kasvatusteadused) kraadi taotlemiseks
Tallinna Ülikooli kasvatusteaduste doktorinõukogu poolt 9. juunil 2010. a.

Kaitsmine toimub 31. augustil 2010. a Tallinna Ülikoolis.

Juhendajad:

Mati Heidmets, psühholoogiateaduste kandidaat, TLÜ Kasvatusteaduste Instituudi
hariduspoliitika keskuse juhataja, TLÜ Psühholoogia Instituudi professor
Hasso Kukemelk, *PhD*, Tartu Ülikooli erakorraline dotsent

Oponendid:

Larissa Jõgi, *PhD*, TLÜ Kasvatusteaduste Instituudi andragoogika osakonna juhataja, dotsent
Väino Rajangu, majandusteaduste doktor, Tallinna Tehnikaülikooli sotsiaalteaduskonna
Tööstuspsühholoogia Instituudi hariduspoliitika õppetooli juhataja, professor

Autoriõigus: Janne Pukk ja Tallinna Ülikool, 2010.

ISSN 1736-3632 (doktoriväitekiri, trükis)
ISBN 978-9949-463-15-2 (doktoriväitekiri, trükis)

ISSN 1736-793X (doktoriväitekiri, *online*, PDF)
ISBN 978-9949-463-16-9 (doktoriväitekiri, *online*, PDF)

ISSN 1736-3675 (analüütiline ülevaade, *online*, PDF)
ISBN 978-9949-463-17-6 (analüütiline ülevaade, *online*, PDF)

Tallinna Ülikool
Narva mnt. 25, 10120 Tallinn
www.tlu.ee

SISUKORD

DISSERTANDI TEEMAKOHASED PUBLIKATSIOONID	7
THE QUALITY OF HIGHER EDUCATION AND THE PROGRESS OF THE STUDENT AT THE HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION	9
SISSEJUHATUS	11
KÕRGHARIDUSE KVALITEEDI TEOREETILINE ALUSKONTSEPTSIOON	13
KÕRGHARIDUSE KVALITEEDI KINDLUSTAMISE KORRALDUS	15
KÕRGHARIDUSE KVALITEEDI MÕJUTAVAD TEGURID	16
EMPIIRILINE UURING.....	17
VIITEALLIKAD.....	25

DISSERTANDI TEEMAKOHASED PUBLIKATSIOONID

1. PARRI, Janne. (2004). *Kõrghariduse kvaliteedist ja selle probleemidest*. Rahvusvahelise teaduskonverentsi "Haridus ja majandus 2004" materjalid. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikooli kõrgema majanduskooli humanitaarteaduskond.
2. PARRI, Janne. (2005). *Üliõpilaste edasijõudmist kõrgkoolis mõjutavad tegurid*. Rahvusvahelise teaduskonverentsi "Haridus ja majandus 2005" materjalid. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikooli kõrgema majanduskooli humanitaarteaduskond.
3. PARRI, Janne. (2005). "Die Studienleistungen der Studenten des Fachbereichs Management und Wirtschaft beeinflussende Faktoren". *Economics & Management*. Vilnius: University Vilnius.
4. PARRI, Janne. 2006. "Quality in Higher Education". *Economics & Management*. Vilnius: University Vilnius.
5. PARRI, Janne; AAS, Kadri. (2006). "National Examination Scores as Predictors of University Students Performance in Estonia". *TRAMES*, Vol. 10, No. 3.

THE QUALITY OF HIGHER EDUCATION AND THE PROGRESS OF THE STUDENT AT THE HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTION

Abstract

The aim of the current doctoral thesis is to find out what factors affect the quality of higher education in the local Estonian context.

The following tasks are solved to achieve the goal:

1. Systematised overview of quality in higher education approaches and descriptions of quality factors and risks outlined in previous research are provided;
2. Links between presumably significant factors in the Estonian context (former study results, university ownership issues, ways of financing the studies, gender) and a particularly noteworthy quality factor characterising the activity of the higher educational establishment- progress of the student at the higher educational institution, are analysed

In order to respond to the set research questions the current doctoral thesis deals firstly with the quality of higher education, secondly, the theoretical approaches of factors influencing study results in higher education that lays the foundation for empiric analysis. Simultaneously, legal acts that frame the current situation in the field of higher education are analysed. To meet the aim of the thesis, the influence of higher educational institution on student performance is analysed in relationship with pre-higher education factors (i.e. national school-leaving examination results).

The object of research in the current thesis is factors affecting the quality of higher education such as former study results, university ownership issues, ways of financing the studies, gender of students. The author of the thesis is interested in whether the above mentioned factors influence the progress of students in higher education. International research results and local discussion about the factors affecting the quality of higher education were considered in establishing the object of research.

The scientific methods used in the thesis include analysis, comparison and methods of statistics. Analysis of data was carried out using mainly the methods of descriptive statistics, regression and correlation analysis. Data processing package SPSS 15.0 was used to analyse the research results.

On the basis of the results of the current research, the following conclusion could be drawn:

1. The higher the scores of the national school-leaving examinations, the more likely it is that the students graduate from the higher educational institution within nominal time or nominal time plus one extra year.
2. The students with the highest scores of the national school-leaving examinations do not tend to be the most successful students in higher education, they do not constitute the biggest group among the students who graduate from the higher educational institution within nominal time.
3. The students who graduate from the higher educational institution within nominal time plus one additional year have had the highest scores of the national school-leaving examinations.
4. The link between higher school-leaving examination scores and interrupting the studies is statistically stronger than the link between higher school-leaving examination scores and graduating from the university within nominal time. The scores of all three examinations reveal that students who have scored higher at the national school-leaving examinations interrupt their studies more seldom.
5. Generally students who study at the state-funded places are more likely to graduate within nominal time and significantly less likely to interrupt their studies (if the objects of observation are state and private education). But if the object of observation is only the public and state education with the study places payed by state and student yourself, when the students who pay tuition fees at public and state higher educational institutions are most likely to graduate from the institution within nominal time.
6. The proportion of graduates within nominal time of public and state higher educational institutions is bigger when compared with the proportion of graduates within nominal time of private higher educational institutions.

7. Students with the highest national school-leaving examination scores are as successful or even more successful (in the case of some national school-leaving examination) in private higher educational institutions as in public or other higher educational institution.
8. The students of private higher educational institutions are more likely to prolong their studies than the students of public or other higher educational institution.
9. The proportion of female graduates within nominal time is bigger than male graduates regardless of national school-leaving examination scores.
10. Male students are considerably more likely to prolong their studies than female students. Likewise, male students are more likely to interrupt their studies.

In conclusion it could be said that the results of the research prove that various quality factors (such as national school-leaving examination scores, ways and forms of financing the studies, type of the higher educational establishment as well as gender) affect students' progress in higher education in versatile ways. It gave us proof that students' progress is connected with the factors but depending on the factor, these links can be either stronger or weaker.

It is complicated to stress one specific factor (further research should be carried out) that influences the student's progress more significantly, nevertheless it could be stated relying on the results of the current research that national school-leaving examination scores, ways and forms of financing the studies, type of the higher educational establishment and gender definitely impact the students' study behaviour.

The current doctoral thesis lays a foundation for further research in the field of researching students' progress in higher education and factors affecting it. The current paper gave proof that the prior study results of students impact their progress in higher education. As the results of research carried out in different countries contract each other, further research in the field is vital and should be administered in the Estonian context in the future.

SISSEJUHATUS

Probleemipüstitus. Euroopa kiiresti muutunud kõrgharidusruumi osana on Eesti kõrgharidussüsteem jõudnud vastuolulisse olukorda. Paljuski poliitilise surve tulemusena on hakatud üha enam tähelepanu pöörama Eesti kõrghariduse kvaliteedile. On loodud välise kvaliteedikontrolli süsteem, õppeasustustelt nõutakse sisemise kvaliteedikindlustamise väljaarendamist. On olemas avalike ülikoolide initsiatiiv nn kvaliteedileppe näol, millega ülikoolid on võtnud endale õiguse järgida kõrgemaid kvaliteedinõudeid, kui riiklikult sätestatud, parendades seeläbi oma tegevust (Eesti avalike ülikoolide kvaliteedilepe, 2003). Loodud on Eesti Kõrghariduse Kvaliteediagentuur, mis tegeleb kõrghariduse kvaliteediedendamisega. Pikka aega on toimunud tõsine Eestisene diskussioon kõrgkoolide kvaliteedialase konkureerimise küsimuses, jätkuvaid pingeid tekitab avalike, riiklike ja erakõrgkoolide rahastamine. Kvaliteediteemaline huvi ja poliitiline surve on tugev, samas pole selle tegevusvaldkonna teoreetiline mõtestamine ja teaduslik analüüs suutnud praktikaga sammu pidada. Muret teevad nii väljakujunemata mõisteaparaat kui ka uurimusliku aluse puudumine, mis toetaksid praktiliste otsuste tegemist. Probleemiks on ka laialtlevinud, kuid ilma uurimusliku tagapõhjata arusaamad selle kohta, millised tegurid määravad või mõjutavad tänase Eesti kõrghariduse kvaliteeti. Eri autorid toovad selles kontekstis esile nii rahastamise aluseid (rohkem vahendeid tähendab paremat kvaliteeti), õppurite selektsiooni (paremad gümnaasiumilõpetajad on edukamad ka kõrgkoolis), õppeasutuse omandivormi (avalik on parem kui era), õppurite perekondlikku ja isiklikku tagapõhja (haritud vanemate lapsed saavutavad paremaid õpitulemusi, tüdrukud on tublimad kui poisid jne). (Aitken, 1982; DesJardins *et al.*, 2002; Di Pietro, 2004; Fielding, *et al.*, 1998; Fried *et al.*, 2006; Giesen, 1981; Gold, 1988; Johnes & McNabb, 2004; Zvoch, 2006; Woodley, 2004 jt). Eesti kõrghariduse tänases kontekstis on debati teravik suunatud just õpingute rahastamisviisile (tasuline vs. tasuta õpe) ja õppeasutuse omandivormile (avalik vs. era), samuti nähakse oluliste kvaliteedimõjuritena õppurite kõrgkooli vastuvõtu aluseid (gümnaasiumi lõpuhinded vs. sisseastumiskatsed) ja ka õppurite soolist kuuluvust. Teisalt – tõsist uurimuslikku alust pole ei ühes ega teises küsimuses, seisukohavõetud põhinevad reeglina kas mujalt pärineva kogemuse ülekandmisel Eestisse või siis isiklikel eelistustel.

Lähtuvalt kujunenud olukorrast on käesoleva töö eesmärgiks välja selgitada, **millised tegurid mõjutavad kõrghariduse kvaliteeti** Eestis, tööle püstitatud **alameesmärgid** aga on järgmised:

1. Süstematiseerida kõrghariduse rahvusvaheliselt välja kujunenud kvaliteedikäsitlused ja selle juures kasutatav mõisteaparaat, kvaliteedikindlustamise põhimõtted ja kvaliteedi hindamise viisid.
2. Analüüsida seniseid kõrghariduse kvaliteedimõjurite ja kvaliteediriskide käsitlusi ning sellekohaseid uuringuid.
3. Viia läbi uuring Eesti kontekstis eeldatavalt oluliste kvaliteedimõjurite seostest kõrgkooli tegevuse tulemuslikkusega.
4. Uurimistulemustele toetudes töötada välja ettepanekud Eesti kõrghariduse kvaliteedikindlustamise edasiarendamiseks.

Kontekst. Kõrghariduse kvaliteedikindlustamise ja kvaliteedimõjurite alane uurimistraditsioon on alles välja kujunemas. Teoreetilisi toetuspunkte otsivad selle valdkonna uurijad ennekõike haridussotsioloogias ja hariduspoliitika alastes uuringutes. Haridussotsioloogilises kontekstis uuritakse inimest erinevate koosluste, ühiskondade ja kultuuride liikmena ning haridussüsteemi osa selle liikmelisuse vahendamisel (Antikainen *et al.*, 2009). Levinud lähenemiseks on siin sotsialiseerumisprotsessi analüüs ja seda mõjutavad faktorid (Saha, 1997; Allardt & Littuse, 1958). Ka käesoleva töö kontseptuaalne raamistik põhineb institutsiooni ja indiviidi vastasmõju uurimisel haridusinstituutide kontekstis (kuidas üks või teine institutsioon ja selle korraldus mõjutab üliõpilase õpikäitumist). Mitmed tuntud kvaliteediurijad peavad sotsialiseerumist ja olukordadega kohandumist oluliseks mõjuteguriks üliõpilaste edasijõudmisel kõrgkoolis ning seega ka oluliseks kvaliteedimõjuriks (Astin, 1985; Pace, 1987, 1990, 1992; Pascarella, 1985, 1991; Tinto, 1975, 1987, 1990). Üliõpilase kohandumine õpikeskkonnaga mõjutab otseselt nt väljalangevust ja õpingute pikenemist. Teatud keskkonnaningimused ja kindlatesse kooslustesse kuulumine kujundab indiviidi arengut. Haridusasutuse struktuuril, töökorraldusel, õppejõudkonnal jms on seega oluline mõju üliõpilaste edasijõudmisele kõrgkoolis, institutsionaalne kontekst suunab positiivsele või negatiivsele õpikäitumisele.

Hariduspoliitiline uurimistraditsioon näeb ette hariduspoliitiliste otsuste mõju uurimist (Bascia *et al.*, 2005). Hariduspoliitika määrab, kas tegu on liberaalse või konservatiivse lähenemisega haridusküsimustele, poliitikast lähtuvad hariduse rahastamisskeemid ja kontrollivormid. Poliitikakujunduse keskne element on

selle tulemuslikkuse hindamine. Hindamise fookus on aastate jooksul nihkunud. Kui 1950ndatel ja 1960ndatel taheti teada, kas väljatöötatud hariduspoliitiliste meetmete mõju on ootuspärane (McLaughlin, 1987), siis 1960ndate aastatel jõuti mitmete uurimuste tulemusena tõdemusele, et see mõju on tegelikult väiksem, kui arvati. 1970ndaid on seostatud hariduspoliitika tsentraliseerimise ja ratsionaliseerimisega ning sooviga piirata avaliku sektori kulutusi haridusele, millest lähtusid ka uuringud. 1980ndatel ja varastel 1990ndatel oli hariduspoliitilise uurimuse fookus suunatud enam institutsioonides toimuvale. Tänapäevaks on arusaam hariduspoliitikast muutunud, enam ei käsitleta hariduspoliitikat pelgalt valitsuse seisukohana, vaid eelkõige ühiskonna erinevate sihtrühmade, meedia ja kodanikeühenduste nägemusena hariduse olemusest ja eesmärkidest. Sellest johtuvalt on ka uurimuslik kontekst märksa laiem. Ka kõrghariduse kvaliteediuuringud on suundunud kvaliteedikindlustamise erinevate osapoolte rolli ja panuse, sealhulgas erinevate poliitikate analüüsile. Sellest loogikast lähtub ka käesolev uurimistöö.

Sellest johtuvalt on doktoritöö *uurimisobjektiks* valitud kõrghariduse kvaliteedimõjurid; *uurimisküsimus* on püstitatud nii: milline on Eesti kõrghariduse kontekstis eeldatavalt oluliste kvaliteedimõjurite – üliõpilaste varasemad õpitulemused, kõrgkoolide omandivorm, õppetöö finantseerimise viis, õppurite sooline kuuluvus – seos õppeasutuse tegevuse kvaliteedinäitajatega. Uurimisobjekti määratlemisel ja uurimisküsimuse formuleerimisel toetusin nii rahvusvaheliste uuringute tulemustele kui ka Eestis toimuvale diskussioonile kõrghariduse kvaliteeti mõjutavate tegurite osas.

Küsimusepüstituse *uudsus* põhineb asjaolul, et siiani ei ole Eestis uuritud kõrghariduse kvaliteeti mõjutavaid tegureid, puudub võimalus arvukate rahvusvaheliste uuringute tulemusi kõrvutada Eesti andmetega, samuti ei ole tõsiseltvõetavat informatsiooni, millele saaks toetuda Eesti kõrghariduse kvaliteedikindlustuse süsteemi ülesehitamine.

Töö ülesehitus. Doktoritöö koosneb neljast osast. Sissejuhatavas osas selgitatakse uurimisteema tausta, antakse ülevaade kõrgharidussektoris toimunud muudatustest ning sõnastatakse uurimisküsimus.

Esimeses peatükis antakse ülevaade erinevatest kvaliteediteemaga seonduvatest teoreetilistest lähenemistest ja seisukohtadest. Defineeritakse kvaliteedi mõiste, esitletakse enamlevinud kvaliteedikäsitlusi määratletakse kvaliteedist huvitatud osapooled, selgitatakse standardi mõistet (kõrg)hariduse kontekstis ning antakse ülevaade enamlevinud standardite liigitustest (kõrg)haridusmaastikul. Samuti vaadeldakse kvaliteedikindlustamise olemust ja eesmärgi ning selle ajaloolisi arenguid. Käsitletakse kvaliteedi hindamist ja selle mõju ning antakse ülevaade kvaliteedikindlustamise erinevatest vormidest.

Töö teine osa sisaldab kvaliteedi kindlustamise korralduse ülevaadet nii Euroopas kui Eestis ning selles tuuakse välja Euroopas enamlevinud kvaliteedikindlustamise vormid, analüüsitakse kvaliteedikindlustamise süsteemide sarnasusi ja erinevusi. Eesti kõrghariduse kvaliteedikindlustamise korralduse kontekstis antakse ülevaade rakendusplaani „Eesti kõrgharidusstrateegia aastateks 2006–2015“ lähtekohtadest, mis määratlevad Eesti kõrghariduse arengusuunad lähitulevikus.

Töö kolmas osa käsitleb seniseid kvaliteedimõjurite ja -riskide alaseid uurimistöid. Selles tuuakse välja kvaliteeti mõjutavad tegurid, sellekohased uurimistulemused ning osutatakse nn valgetele laikudele antud uurimisvaldkonnas.

Neljäs osa kirjeldab doktoritöö raames toimunud empiirilist uuringut, selle läbiviimist ja tulemusi. Arutelu osas seostatakse töö tulemused varasemate uuringute tulemustega ning formuleeritakse tööst johtuvad ettepanekud.

Publikatsioonid. Doktoritöö põhiseisukohad on esitatud ajakirjas *Trames* ilmunud artiklis „National Examination Scores as Predictors of University Students' Performance in Estonia” (Parri; Aas, 2006) ning konverentsimaterjalide kogumikes “Haridus ja majandus 2004” ja “Haridus ja majandus 2005”. Doktoritöö raames läbi viidud uuringu osalised tulemused on avaldatud ka 23.–24. septembrini 2005. a Vilniuses toimunud konverentsi materjalide kogumikus “Business Development Possibilities in the New European Area”, artikkel “Die Studienleistungen der Studenten des Fachbereichs Management und Wirtschaft beeinflussende Faktoren” on avaldatud Vilniuse Ülikooli teadusajakirjas „Economics & Management” (Parri, 2005), samas ajakirjas ilmus ka artikkel „Quality in Higher Education” (Parri, 2006).

KÕRGHARIDUSE KVALITEEDI TEOREETILINE ALUSKONTSEPTSIOON

Töö selles osas annab ülevaate kvaliteedi mõistega seonduvatest teoreetilistest lähenemistest ja seisukohtadest, vaatlen kõrghariduse kvaliteedi alaseid käsitlusi, kvaliteedi huvigruppe, kvaliteeti ja standardeid, kvaliteedikindlustamist ning selle erinevaid vorme. Samuti käsitlen kvaliteedikindlustamise korraldust nii Euroopas kui Eestis ning analüüsin kvaliteedimõjureid ja -riske varasemate uuringute taustal.

Kõrghariduse kvaliteedi alased käsitlused. Et kvaliteet on mitmetahuline mõiste, on ühtset ja kõiki osapooli rahuldavat definitsiooni raske määratleda, sest kvaliteedi mõiste sõltub eelkõige kontekstist. Üldise määratluse kohaselt on kvaliteet (ilma et seda seostataks mõne kindla objekti, subjekti, nähtusega vms) karakteristikute kogum, mis vastab kliendi nõuetele/ootustele. Sellisest definitsioonist tulenevalt võib kvaliteetset tegevust vaadelda kui eesmärgipõhist tegevust. Kõrgharidusvaldkonnas enamlevinud kvaliteedikäsitlustest tõstan esile kõige sagedamini esinevat lähenemist *kvaliteet kui eesmärgipõhisus* (kvaliteedi määrab ära püstitatud eesmärkide saavutamise määr). Muude enamlevinud lähenemiste hulgas võib välja tuua järgmisi: *kvaliteet kui erilisus, eeskujulikkus* (selle lähenemise sihiks on olla parim, saavutada teistest väljapaistvamaid tulemusi); *kvaliteet kui veatu tulemus, täiustamine* (eesmärgiks on täiuslikkus, veatu tulemus); *kvaliteet kui transformatsioon, ümberkujundamine* (tegemist on väärtust lisava kontseptsiooniga, mille kohaselt muutuvad õpingute käigus üliõpilase vaated ja hoiakud); *kvaliteet kui vastavus standarditele* (kindlate kvaliteedinõuete kehtestamine); *kvaliteet kui enesearendamine, täiustamine* (selle keskne sisu on pidev kvaliteedi arendamine ja tõestamine) ning *kvaliteet kui hinna ja kvaliteedi suhe* (kvaliteedi mõõduks on selle rahaline väärtus) – (Harvey ja Green, 1993; Harvey, 1995; Lomas, 2002; Scott *et al.*, 1996; Tam, 2001; Westerheijden *et al.*, 1998).

Kõrghariduse kvaliteedi huvigrupid. Kõrghariduse kvaliteedist huvitatud osapooli on mitmeid, oluliseks küsimuseks on kõrghariduse kvaliteedist huvitatud osapoolte täpne määratlemine ning nende huvide kaardistamine. Peamiste huvigruppina on välja toodud 1) *valitsus kui riigi esindaja*, kelle huviks on, et kõrgkoolid kulutaksid raha otstarbekalt, valmistaksid ette tippasemel spetsialiste ning tagaksid diplomite vastavuse miinimumstandarditele; 2) *tööandjad*, keda huvitab lõpetajate vastavus tööturu nõudmistele; 3) *üliõpilased*, kelle huviks on enesearendamine ja oma võimaluste avardamine; 4) *õppejõud*, kelle huviks on kvaliteetne teadmiste vahendamine ja teadusalane töö (Harvey ja Green, 1993; Middelhurts, 1992; Tam, 2001; Vroeijenstijn, 1992).

Kõrghariduse kvaliteedi standardid. Standardid on kehtestatud nõuded või normid, millega võrreldakse kas sisendit, väljundit või saavutatut. (Kõrg)hariduses eristatakse järgnevaid standardeid: 1) *akadeemilised standardid* (nende abil mõõdetakse oskusi ja võimalusi teatud akadeemilise suutlikkuse saavutamisel); 2) *asjatundlikkuse standardid* (nende abil määratletakse võimekuse ja oskuste taset kokkuleppelisel kompetentsiskaalal); 3) *teenusestandardid* (nende varal hinnatakse pakutava teenuse taset); 4) *organisatsioonilised standardid* (hõlmavad süsteemide formaalse tunnustamise saavutamist) – (Harvey, 1995; Westerheijden *et al.*, 1998; Harvey, 2006).

Kõrghariduse kvaliteedi kindlustamise põhimõtted. Kvaliteedikindlustamine hõlmab kõiki tegevusi, mis aitavad kaasa kvaliteedi säilitamisele ja parendamisele (sh ennetustegevus), nagu näiteks andmete kogumine, analüüsimine, uurimine, vastuvõetavuse hindamine ning muud mehhanismid ja süsteemid (Wahlen, 1998). Ajaloolises plaanis on kvaliteedikindlustamise areng läbinud erinevaid etappe. Keskaegsetes ülikoolides oli tugev sisemine kontroll, mis asendus majanduslikel põhjustel pikkamisi välise (valitsuse) kontrolliga. Sellest ajast peale võibki ajalooperioodide ja riikide lõikes eristada rõhuasetust kas sisemisele kvaliteedikindlustamisele või välistele kontrollimehhanismidele. Mitmed arengutrendid, nagu kõrghariduse rahvusvahelistumine, avaliku sektori kulutuste kasv jne on olnud põhjuseks, miks järjest enam rõhutatakse kvaliteedikindlustamise olulisust (Westerheijden ja van de Wende, 2001). Kõige lihtsustatuma lähenemise järgi liigitub kvaliteedikindlustamine väliseks (hinnangud antakse väljastpoolt, eesmärgiks välise arvestatavuse saavutamine) ja sisemiseks (hinnangud antakse kõrgkoolisiseselt, eesmärgiks eelkõige sisemise arvestatavuse saavutamine) – (El-Khawas, 1998; Schenker-Wicki, 1996; Westerheijden *et al.*, 1998). Kvaliteedikindlustamine põhineb teatud raamistike ja protseduuride väljatöötamisel ja kasutuselevõtul.

Kvaliteedihindamise mõistet on keeruline üheselt defineerida. On selge, et hindamisel mõõdetakse/hinnatakse millegi vastavust teatud kriteeriumidele. Niisiis tuleb kõigepealt määratleda kvaliteedi olemus, kehtestada hindamiseks standardid, seejärel võrrelda neid tegelike tulemustega ja otsustada, mil määral on nad tegeliku olukorraga vastavuses (Hernon, 2002; Neave, 1988; Tam, 2001). Kvaliteedihindamise rahvusvaheline ülevaade andis kinnitust, et see põhineb töös välja toodud näidete põhjal nii kõrgkoolide enesehindamisel kui ka välisel kontrollil. Kvaliteedihindamise mõju on raskesti määratletav. Sageli pole selge, kas teatud

muudatuse põhjustas hindamine või oli tegemist mõne muu teguriga. Nn puhast hindamise mõju on võimatu välja selgitada, sest sama hindamismudel võib teises kontekstis põhjustada hoopis teistsuguseid tulemusi.

Kvaliteedihindamisele on lihtsam läheneda, kui jagada see sisendi, protsessi ja tulemuse hindamiseks. Kõnealuste dimensioonide puhul on keeruline definitsiooni välja tuua, pigem võib hindamist määratleda hindamiskriteeriumide varal: *sisendi* hindamisel kasutatud näitajad viitavad sellele, millistest osistest võib kvaliteet koosneda. Vaatluse alla võetakse, kui palju asutus kulutab ressursse ühe üliõpilase kohta: ruutmeetrid üliõpilase kohta, köidete arv raamatukogus, arvutikomplektide arv üliõpilase kohta; asutuse üksuste ressursid: üksuse töötaja keskmine sissetulek, täiskoormusega töötajate osakaal, üksuste osakaal, kelle töötajatel on kõrgeimad kraadid antud valdkonnas, üliõpilaste ja üksuste suhtarv ja kursuste suurus, üliõpilaste vastuvõtt, vastuvõtutingimused. Õpetuse *protsess* haarab enda alla sellised kvaliteedidimensioonid nagu õppetöö eesmärgid, õppeprogramm, õppetöö korraldamine, õppetöö sisu ning akadeemiline nõustamine. Protsessi (samuti osavõtu määra) mõõtmiseks on kasutatud järgmisi indikaatoreid: kirjalike tööde arv semestris; akadeemilisele tööle kuluv aeg nädalas; üliõpilaste regulaarne suhtlus õppejõududega väljaspool loenguruumi; üliõpilaste osalus spordi või muusikaga seonduvates õppetöövälistes tegevustes. *Tulemus* on väärtus, mis on õppetöö käigus lisandunud, ning seega parim viis hinnata õppeasutuse kvaliteeti. Antud kontekstis mõeldakse väärtuse lisamise all üliõpilaste võimete ja teadmiste paranemist, mis on toimunud kõrgkoolis õppimise tulemusena (Douglas C. Bennett, 2001; Harvey, 2002; Tam, 2001; Vroeijenstijn, 1995).

Kvaliteedihindamise mõju kindlaksmääramine on küll keeruline, kuid igal hindamisel on alati teatud toime. Kvaliteedihindamise mõjususe sõltub aga eeskätt hindamise eesmärkidest ja hindamise fookusest, mis omakorda on tugevalt mõjutatud arengutest kõrgharidust puudutavas seadusandluses. Niisamuti võib kvaliteedihindamise mõjususe tuleneda hindamise aluskontseptsioonist, mis paneb paika, kas hindamine täidab kontrolli- või arendusfunktsiooni, kas hindajad käituvad kui „kontrollijad” või „kriitilised sõbrad” (Rossi ja Freeman, 1989; Vroeijenstijn, 1995; Westerheijden *et al.*, 1998).

Kvaliteedikindlustamise viise on erinevaid, kuid olenemata nende vormide erinevustest – audit (protsessi efektiivsuse hindamine), akrediteerimine (miinimum- või maksimumstandardite täitmise tõendamine) ja kontroll (objekti vastavuse hindamine ettemääratud standarditele) –, on lõppkokkuvõttes eesmärgiks kõrgkooli tegevuse parendamine ning seeläbi kõrghariduse kvaliteedi tõstmine ja tunnustuse saavutamine (El-Khawas, 1998; Erichsen, 1999, Fröhlich ja Jütte, 2004; Harvey, 2002; Hernon, 2002).

KÕRGHARIDUSE KVALITEEDI KINDLUSTAMISE KORRALDUS

Euroopa kõrgharidusruumi iseloomustab kõrgharidussüsteemide ja hariduslike traditsioonide mitmekesisus. Euroopa haridusmaastikul esineb mitmesuguseid kvaliteedikindlustamise süsteeme, kuid ometi leidub riikide lõikes ka teatud sarnasusi. Enamkasutatud kvaliteedikindlustamise vormiks on Euroopa riikides akrediteerimine, suunaga õppekava akrediteerimiselt institutsioonilise akrediteerimise poole (Quality Procedures in European..., 2003).

Välja on töötatud Euroopa kõrghariduse kvaliteedi kindlustamise standardid ja suunised, mis on Bologna protsessiga ühinenud riikide jaoks siduv dokument. Selle üldprintsipiibid määravad laias laastus ära sisemise kvaliteedikindlustamise põhimõtted, mida iga riik kohandab oma vajadustele. Loodud Euroopa register koondatakse endasse professionaalsed ja usaldusväärased agentuurid, kes vastavad kindlaksmääratud kriteeriumidele. Ühtse registri loomine aitab kaasa kvaliteedikindlustamise parendamisele ning protseduuride arusaadavuse ning läbipaistvuse suurendamisele (Standards and Guidelines..., 2005).

Eesti kõrghariduse kvaliteedi kindlustamises on kõige olulisemaks muudatuseks uuenenud välishindamis-süsteem, mis koosneb kolmest osast: *õiguse andmine õppe läbiviimiseks* (kõrgharidusliku õppe läbiviimiseks peab kõrgkool taotlema selleks Vabariigi Valitsuselt loa); *institutsionaalne akrediteerimine* (kõik kõrgkoolid läbivad alates 2010. aastast institutsionaalse akrediteerimise, mille käigus hinnatakse nende sisemise kvaliteedikindlustuse süsteemi toimimist ja jätkusuutlikkust); *õppekavagrupi kvaliteedi hindamine* (õppeasutustes, mis on valitsuselt saanud loa õppe läbiviimiseks, hakkab edasine kvaliteedikindlustus toimuma kahel viisil: esiteks kõrgkoolisest (ja institutsionaalse akrediteerimise käigus positiivse hinnangu saanud) kvaliteedimehhanismide teel, teiseks välise kvaliteedihindamise kaudu. Senise akrediteerimisega võrreldes hakkab tegu olema märksa enam tagasiside saamisele ja enesearendusele suunatud protseduuriga, millel puuduvad fataalsed (sh õppe lõpetamist nõudvad) tagajärjed.

Uueneva süsteemi taustal oodatakse õppeasutustelt jätkuvalt toimiva sisemise kvaliteedikindlustamise süsteemi juurutamist. Samas saab uus süsteem koosnema tsüklilisest, rangest, kuid mitte ähvardavast akrediteerimissüsteemist ehk välishindamisest ning õppe läbiviimise õigust alles taotlevatele õppeasutustele ja uutele õppekavadele kehtestatud kindlapiirilistest nõuetest ja menetlustest.

KÕRGHARIDUSE KVALITEETI MÕJUTAVAD TEGURID

Kvaliteedimõjurid. Toetudes mitmetele kvaliteedimõjudeid puudutavatele käsitlustele ja läbiviidud uuringute tulemustele, võib väita, et kõige enam mõjutab õpikäitumist üliõpilaste akadeemiline ja sotsiaalne integratsioon õpikeskkonda. On leitud, et üliõpilaste kaasatus mõjutab positiivselt üliõpilaste õppeedukust, üldist arengut ja kõrgkooliõpingute lõpuleviimist (Astin, 1985, 1993; Pace 1987, 1990, 1992; Pascarella, 1985, 1991; Tinto, 1975, 1982, 1987, 1990 jt).

Üldiselt leitakse, et üliõpilasega seotud tegurid, nagu eelnevad kogemused ja õpitulemused (üliõpilase akadeemiline võimekus), sotsiaalne päritolu jms, etendavad üksnes kaudset rolli kõrgkooli tulemuste kujunemisel, üliõpilase õppeedukusele avaldab otsest mõju kõrgkool ise ning sellega seotud tegurid, nagu institutsiooni tüüp (riiklik *versus* era), õpingute finantseerimise viis, kõrgkooli infrastruktuur (ühiselamu, raamatukogu jne), üliõpilaste nõustamine, tuutori toetus jne (Ishtani, 2003; DesJardins *et al.*, 2002; Mangum *et al.*, 2005; Woodley, 2004 jt).

Kvaliteediriskid. Kvaliteediriskide alaste uuringute tulemustest lähtuvalt on üliõpilaste õpikäitumist mõjutavad enamlevinud riskifaktorid tinglikult grupeeritud järgmiselt: demograafilised, sotsiaalmajanduslikud, perekondlikud, psühholoogilised, kõrgkoolieelsed, õpingute, saavutatu ja võimetega seotud, akadeemilised, institutsionaalsed ja kõrgkoolivälised. Keeruline on välja tuua konkreetset tegurit, mille riskikoeffitsient on kõige kõrgem, sest ka erinevate uuringute tulemused on vasturääkivad (Schröder ja Daniel, 1999).

Soovides üldistada kvaliteedimõjurite ja kvaliteediriskidega seonduvat, võib väita, et eelkõige mõjutab õpikäitumist üliõpilaste akadeemiline ja sotsiaalne integratsioon õpikeskkonda. See tähendab, et nii mõjuri kui ka riskifaktorina on kõrgkoolil kõige olulisem roll üliõpilaste õpikäitumise kujundamisel. Loomulikult mõjutavad üliõpilast ka üliõpilase endaga seotud mõjurid ja riskid, nagu akadeemiline võimekus, õpingute finantseerimise viis, õppeasutuse tüüp, sotsiaalne päritolu ning sellega seonduvad võimalused või kitsendused, väljakujunenud õpioskused ja motivatsioon jne, kuid neil on üliõpilase õpikäitumisele väidetavalt vaid kaudne mõju.

Senine uurimuslik taust osutab, et käesolevas töös püstitatud uurimisküsimus – *milline on üliõpilaste varasemate õpitulemuste, kõrgkoolide omandivormi, õppetöö finantseerimise viisi ja õppurite soolise kuuluvuse roll õppeasutuse tegevuse kvaliteedinäitajate kujunemisel* – on leidnud küllalt eripalgelist varasemat uurimist, selles valdkonnas on välja kujunenud kindlad metoodilised lähenemised ning saadud tulemusi on võimalik kasutada võrdlusmaterjalina. Käesoleva töö puhul sobiksid taustauuringuteks järgmised uurimistööd: Astin, 1985, 1993; Pace, 1987, 1990, 1992; Pascarella, 1985, 1991; Tinto, 1975, 1982, 1987, 1990. Nende tööde puhul on tüüpiliseks uurimisstrateegiaks olnud kvantitatiivne, sageli statistilisel materjalil põhinev analüüs, uurimismeetoditena kasutatakse nii statistilist analüüsi kui ka küsitlusmeetodeid.

EMPIIRILINE UURING

Käesolevas uuringus võeti vaatluse alla neli mõjurit – üliõpilaste akadeemiline võimekus (mille mõõdikuks on riigieksamite tulemused), õppeasutuse omandivorm, õpingute rahastamise viis ja üliõpilaskonna sooline jaotus) ning püüti leida nende seoseid kõrghariduse keskse kvaliteedinäitaja, õpingute lõpetamise või katkestamisega. Eespool loetletud nelja mõjufaktori valik lähtub Eesti kõrghariduses kujunenud olukorrast ning on põhjendatud järgmiste asjaoludega.

Eestis pole uuritud, kas kõrgkooli **omandivorm ja õpingute rahastamise viis** ning üliõpilaste **eelnevad õpitulemused** on seotud kõrghariduse kvaliteediga. Samas spekulereb avalikkus konkreetseid uuringutulemusi omamata massilise kõrghariduse teema ümber, pildudes väiteid, nagu võimaldaksid eriti just tasulised kõrgkoolid madalate akadeemiliste võimetega inimeste ligipääsu kõrgharidusele. Akadeemilisest võimekusest, kuid ka muudest teguritest tulenevalt kõrgkooliõpingud pikenevad või katkevad ning lõpptulemuseks on kehva kvaliteediga haridus. Diskussioon avalik/riiklik *versus* erakõrgharidus ning tasuline *versus* tasuta kõrgharidus sai alguse tegelikult juba siis, kui alustasid tegevust esimesed eraomandis olevad kõrgkoolid. Samas on kvaliteet ja vajadus seda ühiskonnale tõestada keskne küsimus nii enamiku kõrgkoolide tegutsemisprintsipiide väljatöötamise kui ka Eesti valitsuse kõrghariduspoliitika kujundamise seisukohalt. Ometi on tulemuste erinevus kõrgkoolide kvaliteeti mõõtvate karakteristikute osas kõrgkooliti erinev. Nii näitab haridusstatistika, et nominaalajaga õpingud lõpetavate üliõpilaste osakaal on aastate jooksul langenud ning üldises plaanis on nominaalajaga lõpetajate osakaal väiksem erakõrgkoolides. Õpingud katkestanud üliõpilaste osakaal jõudis 2004/2005. aastaks 14,1%-ni ning jällegi on katkestajate arv suurem erakõrghariduses (Huisman *et al.*, 2007). Kuigi haridusstatistika näitab kvaliteedi langustrendi, puuduvad konkreetset uuringut selle kohta, kuidas üks või teine kõrgharidusinstituut ja õpingute rahastamise viis mõjutab üliõpilaste õpikäitumist.

Kõrgharidusmaastiku laienemine viimasel aastakümnel on tõstatanud nii Euroopas kui Eestis põhimõttelisi küsimusi ka kõrgharidussektori **rahastamispoliitika** kohta. Kui 1990ndate alguses oli Eestis riiklikult rahastatud üliõpilaste selge ülekaal, siis tänaseks on õppemaksu maksvate üliõpilaste osakaal enam kui pool üliõpilaste koguarvust (Huisman *et al.*, 2007) – käesoleval õppeaastal (2010) tasus 52% üliõpilastest oma õpingute eest ise. Tõstatub küsimus rahastamismudeli sobivusest, mille puhul osa üliõpilasi ei maksa hariduse eest midagi, kuid enam kui pool üliõpilaskonnast tasub ise kõik õppimisega seotud kulud. Mitmetes riikides, sealhulgas Eestis, on tõstatunud küsimus õppemaksu kehtestamisest kõigile üliõpilastele. Selle idee pooldajad väidavad, et lõpetajad saavad haridusest märkimisväärset isiklikku kasu eluaegsete kõrgemate sissetulekute ja töötusrisi vähenemise näol (Garcia ja Sheriff, 2006). Teiseks jaotatakse avalikke ressursse põhjuselt ümber neile, kellel on niigi paremad majanduslikud võimalused ja teenimispotentsiaal. Tasulise hariduse vastased väidavad aga, et haritud ühiskonnaliikmetest saab kasu eelkõige ühiskond, seetõttu peaks rahastamiskoormus lasuma just riigi õlul.

Kõrghariduse rahastamise viisidel on teatud mõju ka üliõpilaste edasijõudmisele kõrgkoolis. On oluline vahe, kas üliõpilased töötavad õpingute kõrvalt vähese koormusega, et kogeda tööturul toimuvat, või sunnib neid selleks pidev vajadus ennast elatada.

Leidub arvamusi, et täieliku õppemaksu sisseseadmine suunaks rohkem üliõpilasi õppima välismaale ning see omakorda seaks ohtu meie kõrgkoolide konkurentsivõimele. Juba praegu räägitakse sellest, et paljud üliõpilased, kes saaksid Eestis sisse ilma konkursita (lävendipõhiselt), otsustavad välismaal õppimise kasuks, ning seda tendentsi seletatakse Eesti kõrgkoolide nõrga konkurentsivõimega (Lukas, 2008).

Samas väheneks sel moel Eestis õppivate üliõpilaste koguarv, sellel aga võiks olla kõrgharidusmaastikule korrastav mõju. Üliõpilaste arvu vähenemine viiks omakorda kõrgkoolide arvu vähenemisele ja kõrgkoolide ühinemisele, sealhulgas erakõrgkoolide ühinemisele avalike- ja riiklike koolidega.

Lisaks rahastamismaastikale tekitab pingeid ka avalike, riiklike ja erakõrgkoolide omavaheline konkurents kõrgharidusmaastikul. Era-, avalike ja riiklike kõrgkoolide puhul võrreldakse sageli nende õppekvaliteeti, mille kriteeriumideks on valdavalt sisseastumisenõuded, üliõpilaste tase ja eelnevad õpitulemused, õppejõudude olemasolu ja kvalifikatsioon, samuti lõpetamiseks seatud tingimused. Fakt on see, et avalikud ülikoolid ja riiklikud kõrgkoolid on riisunud koore haridusmaastikul, erakõrgkooli kasuks otsustavad põhiliselt üliõpilased, kes ei ole mahtunud avaliku või riigikooli eelarvelistele ega eelarvevälistele õppekohtadele. Valdavalt iseloomustab erakõrgkooli üliõpilaskontingent, kelle hariduslikud võimed ja tulemused ei küüni avaliku ülikooli või riikliku kõrgkooli vajaliku tasemeni.

Teisalt ei saa era-, avalike ja riigikoolide kõrvutamisse suhtuda mustvalgelt, sest üliõpilased valivad eriala oma huvist, kaaskondsete soovitustest, ühiskondlikust positsioonist jne lähtuvalt. Viimasel ajal on seoses riigieksamite temaatikaga toodud üliõpilaste erialavaliku põhjusena sisse ka üliõpilase eelnev ettevalmistus

(Tarand, 2008). Loodus-, täppis- ja tehnikateadused eeldavad mõnes reaalses edukalt sooritatud riigeksamit. Tasulise õppe mahtu ja ühtlasi erakõrgkoolide arvu on tõstnud just majandus- ja õiguserialade ebaproportsionaalne eelistamine. Sotsiaalteadusi, õigust ja äridust tudeerib 38,1% üliõpilastest ning nimetatud erialadel on viimastel aastatel riigieelarveliste õppekohtade arvu pigem vähendatud, seetõttu on teatud hulk üliõpilasi eelnevatele õpitulemustele vaatamata suundunud erakõrgkoolidesse (Huisman *et al.*, 2007).

Üliõpilase **akadeemilisi võimeid** (mille näitajaks on riigeksamite tulemused) käsitletakse muutujana eelkõige seetõttu, et Eestis on käivitunud diskussioon riigeksamite läbiviimise vajaduse, mõttekuse ning nende mõju üle õpilase edasistele valikutele kõrgkoolis (Veispak, 2009).

Alates 1997. aastast peavad üldhariduskooli lõpetajad sooritama riigeksamid. Nende tulemused on riiklikele õppekohtadele konkureerimisel kõige olulisemaks hindamisaluseks, seetõttu olen ka antud uuringus võtnud üliõpilase õpiedu prognoosimisel lähtepunktiks just riigeksamite tulemused kui ühiskondlikult kokku lepitud kvaliteedikriteeriumi.

Eesti-sisene diskussioon riigeksamite teemade ümber hõlmab põhiliselt riigeksamite kohustuslikuks muutmise seonduvat, kuid pärast iga-aastast riigeksamite tulemuste avaldamist ning pingeridade koostamist lahvatub ikka ja jälle arutelu selle üle, mida õigupoolest näitavad riigeksamite tulemused ja kas nende alusel saab hinnata õppeasutuse või õpilaste teadmiste kvaliteeti (Lige, 2008).

Riigeksamite tulemuste alusel mõeldakse eelkõige koolilõpetajate üldhariduslikke teadmisi, kirjalikku väljendusoskust, silmaringi avarust jne, ning nende põhjal saavad kõrgkoolid teha üliõpilaste hulgas valiku. Kõrgkoolide jaoks, kus praegu valdab lävendipõhine vastuvõtt (mitmetes kõrgkoolides tehakse lisaks sisestumistest ja (näiteks TTÜs) on võimalik sooritada ka teatud eksameid, tingimusel et varem ei ole riigeksamit sooritatud), on seega oluline, et riigeksamite tulemused reastaksid üliõpilaskandidaadid võimalikult objektiivselt ning annaksid kõnekat ja usaldusväärset informatsiooni õppima asuda soovijate taseme kohta (Naaber, 2008).

Riigeksamite tulemuste alusel määratud üldhariduskoolide ja nende õpilaste tase on pingeid tekitav teema. Eestis levivad kuuldused selle kohta, et leidub koole, kus kehvematel õpilastel keelatakse mõnes aines eksamit valida, sest kooli juhtkond kardab oma maine pärast. Ja põhjust karta on, sest riigeksamite tulemuste pingeread kinnitavad, et õpilasel ja õpilasel ning koolil ja koolil on vahe. Kõrged riigeksamite tulemused on eelkõige võimekate, töökate ja motiveeritud õpilaste ning õpetajate töö vili (Helme, 2009).

Teine selleletemaline küsimus hõlmab teatud riigeksamite kohustuslikuks muutmist (see puudutab eelkõige reaalseid). Reaalainete eksamite kasuks otsustab aasta-aastalt järjest vähem gümnaasiumide lõpetajaid, niisamuti on langenud reaalainetes sooritatud riigeksamite tulemused. Arutelu käib selle ümber, kas riigeksamit ühes reaalses peaks olema igale gümnaasiumilõpetajale kohustuslik, et parandada nii nt matemaatikaõpet ning seeläbi suunata õpilasi valima kõrgkoolis edasiõppimiseks täppis- ja reaalseid (Pallas, 2008). Arvatakse, et matemaatikaga süvitsi tegelemise korral võib tekkida ka sügavam huvi selle aine vastu ning see omakorda mõjutaks noore inimese edasisi valikuid. Praegune tendents – suurem osa õpilasi on määratlenud end humanitaarideks, ei vali riigeksamiteks reaalseid ning suunduvad seetõttu õppima nn pehmetele erialadele – on viinud Eesti olukorda, kus sotsiaalteadusi, õigust ja äridust tudeerib vaid 38,1% üliõpilastest (Huisman *et al.*, 2007). Siiski loodetakse, et majandusliku surutise ajal hakkavad reaalseid kõrghariduses oma positsiooni tagasi võitma.

Soolise mõõtmise sissetoomine uuringusse on seotud asjaoluga, et naiste haridustase on – nagu näitavad uuringud (Titma *et al.*, 1990) – olnud Eestis aastaid kõrgem kui meestel. Eesti meesüliõpilaskonda iseloomustab hilisem õpingute lõpetamine, suurem risk õpinguid pikendada ja katkestada. Eesti vastavad tulemused on vastuolus rahvusvaheliste uuringute tulemustega (Thompson, 1997; Liljander, 1998; Murtaugh *et al.*, 1999; DesJardins *et al.*, 2002; Ishitani, 2003; Johnes ja McNabb, 2004; Arulampalam *et al.*, 2004; Zvoch, 2006), mille kohaselt kalduvad just mehed harvemini õpinguid katkestama. Vastakatest uuringutulemustest lähtuvalt soovisin tuua selgust antud teemasse, seda enam, et Eestis ei ole viimastel aastatel läbi viidud soolist mõõdet puudutavaid uuringuid.

Eelnevast lähtuvalt on minu empiirilise uuringu **eesmärgiks** välja selgitada, kas edasijõudmine kõrgkoolis (kui keskne kvaliteedinäitaja) on seotud õppuri varasemate õpitulemustega, õpingute rahastamise viisi, õppeasutuse omandivormi ja üliõpilaskonna soolise jaotusega.

Selleks püstitasin alljärgnevad **hüpoteesid**:

- 1) senised õpitulemused on seotud edasijõudmisega kõrgkoolis, riigeksamitel paremaid tulemusi saavutanud üliõpilased on kõrgkooliõpingutes edukamad;
- 2) õpingute rahastamise viis on seotud üliõpilaste edasijõudmisega kõrgkoolis;

- 3) õppeasutuse tüüp on seotud üliõpilaste edasijõudmisega kõrgkoolis;
- 4) üliõpilaste edasijõudmisel kõrgkoolis on soolisi erinevusi.

Muutujad. Õppeasutusi kirjeldavate näitajateks kasutan uuringus andmeid õppeasutuse omandivormi (avalik-õiguslik ülikool, riiklik kõrgkool või erakõrgkool) ja õpingute rahastamise viisi (riigieelarvest rahastatud ja tasuline õpe) kohta. Õppurite näitajateks on riigieksamite tulemused (mida mõõdetakse kirjandi, võõrkeele ja matemaatika riigieksamite tulemuste põhjal; üliõpilased jaotatakse eksamitulemuste põhjal 6 rühma: kuni 40 punkti, 41–50, 51–60, 61–70, 71–80, üle 81 punkti) õppuri sugu ning õpingute lõpetamise / katkestamise tunnused:

1. üliõpilased, kes olid õpingud lõpetanud nominaalajaga;
2. üliõpilased, kes ei olnud õpinguid lõpetanud nominaalajaga, kuid olid seda teinud aasta pärast nominaalse õppeaja lõppemist;
3. üliõpilased, kes ei olnud õpinguid lõpetanud aasta pärast nominaalse õppeaja lõppemist, kuid polnud ka õpinguid katkestanud;
4. üliõpilased, kes olid õpingud katkestanud.

Valim. Andmeallikad. Andmetöötlus. Uuringu jaoks vajalike andmete kogumine toimus Eesti Hariduse Infosüsteemi ning Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse andmebaaside põhjal. Andmed pärinevad Eesti Hariduse Infosüsteemi andmebaasist ning Riikliku Eksami- ja Kvalifikatsioonikeskuse andmekogudest. Andmed sain 5726 üliõpilase kohta 14 kõrgkoolist 51 õppekaval. Andmed peegeldavad üliõpilaste õpingute seisuga 7. juulil 2004. aastal: kas ja millal on õppur õpingud lõpetanud ja diplomi saanud, millal on ta õpingud katkestanud või kas tema õpingud vaadeldaval õppekaval veel kestavad. Maksimaalne nominaalne õppeaeg vaadeldud õppekavadel oli viis aastat.

Analüüsi jaoks kasutasin 1998–1999. aastal Eesti ülikoolides ja teistes kõrgkoolides äriduse ja halduse õppesuunal sisseastujate kohta käivaid andmeid. Otsustasin selle valimi kasuks põhjusel, et erakõrgkoolides antakse kõrgharidust peamiselt nimetatud suuna õppekavadel ning sel moel oli võimalik saada võrdlevaid ja usaldusväärseid tulemusi avalik-õiguslike ülikoolide ja riiklike kõrgkoolide üliõpilaste andmetega.

Aastakäiguvalik on põhjendatud sellega, et nimetatud aastatel oli võimalik saada uuringu valimi esinduslikkuse tagamiseks vajalik hulk andmeid, enamik 1998.–1999. a kõrgkooli sisseastujaid oli juba sooritanud riigieksamid (vähemalt mõnes aines). 1997. a kehtestati ühetaolised gümnaasiumi lõpueksamid kogu riigis ning neist sai kõige olulisem kõrgkoolidesse sisseastumise ning riigieelarvelistele õppekohtadele pääsemise kriteerium.

Uuritav valim sisaldas andmeid 5726 üliõpilase kohta. Samas ei olnud andmed riigieksamite tulemuste kohta kättesaadavad kõigi vaadeldud üliõpilaste puhul (aastatel 1998–1999 ei nõutud kõikidel erialadel ja kõikides õppevormides kõrgkooli sisseastumisel veel riigieksamite sooritamist). Emakeele kirjandi tulemused on olemas 2760 üliõpilase kohta, võõrkeele riigieksami puhul 2467 ja matemaatika eksami puhul 1802 üliõpilase kohta. Esimese hüpoteesi kontrollimiseks (senised õpitulemused on seotud edasijõudmisega kõrgkoolis) oli valim väiksem, sest selleks kasutasin üliõpilaste riigieksamite tulemusi. Ülejäänud puhkudel kasutasin kogu valimit.

Andmetöötluseks kasutasin statistikapaketti SPSS 15.0. Analüüsimeetoditena rakendasin regressioonanalüüsi, dispersioonanalüüsi ja korrelatsioonanalüüsi meetodeid, samuti risttabeleid ning seosekordajaid (hii-ruut-statistik).

Tulemused. Uuringu tulemuste põhjal jõudsin järgmiste järeldusteni:

1. Mida kõrgemad on riigieksamite tulemused, seda suurema tõenäosusega lõpetatakse õpingud nominaalajaga või nominaalaja + 1 aasta jooksul.
2. Kõige kõrgemate riigieksamite tulemustega üliõpilased ei kaldu olema kõige edukamad kõrgkoolis edasijõudjad, nende osakaal nominaalajaga lõpetajate hulgas ei ole kõige suurem.
3. Uuringu tulemustele toetudes on nominaalajaga + 1 aasta lõpetajatel ette näidata kõige kõrgemad riigieksamite tulemused.
4. Statistiliselt tugevam seos valitseb riigieksamite kõrgemate tulemuste ja kõrgkoolist väljalangemise vahel, võrreldes riigieksamite kõrgemate tulemuste ja nominaalajaga õpingute lõpetamise vahelise seosega. Kõigi kolme riigieksami puhul on näha, et kõrgemate tulemustega üliõpilased katkestavad õpinguid harvemini.

5. Üldiselt võib eeldada, et riigieelarvelistel õppekohtadel õppivad üliõpilased lõpetavad õpingud suurema tõenäosusega nominaalajaga ning katkestavad õpingud märkimisväärselt väiksema tõenäosusega. Kui aga analüüsida üliõpilaste õpikäitumist avaliku ülikooli ja riikliku kõrgkooli riigieelarvelises ja eelarvevälises õppes, näitavad uuringutulemused, et kõige suurema tõenäosusega lõpetavad õpingud nominaalajaga just avaliku ülikooli ja riikliku kõrgkooli tasulises õppes õppivad üliõpilased.
6. Avaliku ülikooli ja riikliku kõrgkooli nominaalajaga lõpetajate osakaal on suurem, võrreldes erakõrgkooli nominaalajaga lõpetajatega.
7. Riigieksamite kõige kõrgemate tulemuste grupis on erakõrgkoolis õppivad üliõpilased niisama edukad kui avalikus ülikoolis või muus kõrgkoolis õppivad üliõpilased või isegi edukamad (mõnede riigieksamite puhul).
8. Erakõrgkooli üliõpilaste õpingud pikenevad suurema tõenäosusega kui avaliku ülikooli ja muu kõrgkooli üliõpilaste puhul.
9. Naised viivad õpingud lõpule nominaalajaga tõenäolisemalt kui mehed, ning seda olenemata riigieksamite tulemustest.
10. Meeste õpingud pikenevad oluliselt suurema tõenäosusega kui naiste omad, niisamuti kalduvad mehed naistest sagedamini õpinguid katkestama.

Arutelu. Käesolev uuring osutab, et eelnevad õpitulemused on üliõpilaste edasijõudmisega kõrgkoolis mõningal määral seotud. Ehkki riigieksamite kõige kõrgemate tulemustega üliõpilased ei lõpeta õpinguid alati nominaalajaga, vaid pigem aasta pärast nominaalaega, siis ometi näitas uuring, et riigieksamite tulemuste tõustes kasvab ka nominaalajaga õpingute lõpetanud üliõpilaste arv.

Riigieksamite tulemuste põhjal võib kindlamalt prognoosida õpingute katkestamist kui määrata üliõpilaste nominaalajaga lõpetamist. See tähendab, et kui kõrgemate riigieksamite tulemustega üliõpilased ei pruugi õpinguid mitmesugustel põhjustel nominaalajaga lõpetada, siis nende õpingute katkestamise risk on riigieksamite madalamate tulemustega võrreldes siiski oluliselt madalam.

Riigieelarvelistel õppekohtadel õppivad üliõpilased on oma õpingutes üldiselt edukamad ja nende lõpetamise osakaal on mõnevõrra kõrgem (55,6%) kui tasulistel õppekohtadel õppivate üliõpilaste oma (50,6%). Samas näitasid uuringu tulemused, et riigieksamil kõige kõrgemaid tulemusi saavutanud üliõpilased ei pruugi õpinguid nominaalajaga lõpetada ning teatud riigieksamite puhul (kirjand) on isegi tasulises õppes õppivate üliõpilaste nominaalajaga lõpetamise osakaal kõrgem. Riigieksamite tulemuste tõustes nominaalajaga lõpetamise vahe tasuta ja tasuliste õppekohtade vahel väheneb, seega võib teha järelduse, et riigieksamite tulemuste mõju üliõpilaste edasijõudmisele on olulisem kui õpingute rahastamise viis.

Õpingute pikenemine ja katkestamine on enam omane tasulises õppes olevatele üliõpilastele ning erakõrgkooli tasulises õppes olevate üliõpilaste osakaal on õpingute katkestajate hulgas kõige kõrgem. Kõige suurem osa nominaalajaga lõpetajaid õpib avaliku ülikooli või muu kõrgkooli tasulises õppes. See on seletatav ehk sellega, et erakõrgkooli üliõpilased on enam seotud töö käimisega, lisaks sellele alustavad nad õpinguid vanemas eas kui avaliku ülikooli või riikliku kõrgkooli üliõpilased ning tõenäoliselt on neil perekond – teisisõnu aitavad nende puhul kõik tingimused kaasa õpingute pikenemisele. Distantseerumine õpingutest võib mõningatel juhtudel viia esmalt õpingute pikenemise ning seejärel katkestamiseni. Samas on avaliku ülikooli või muu kõrgkooli tasulise õppe üliõpilased õpingutele enam orienteeritud, nad on suure tõenäosusega riigieelarvelisest õppekohast ilma jäänud ning üritavad piiratud rahaliste võimaluste juures lõpetada õpingud võimalikult kiiresti, et vältida lisanduvate õppeaastate eest maksmist.

Võrreldes tasuliste ja riigieelarveliste üliõpilaste õpikäitumist ning avalikus ülikoolis ja riiklikus kõrgkoolis või erakõrgkoolis õppivate üliõpilaste õpikäitumist, on märgata teatavaid sarnasusi. Nii nagu riigieelarvelistel õppekohtadel õppivate üliõpilaste nominaalajaga lõpetamise osakaal oli suurem, on ka avaliku ülikooli ja riikliku kõrgkooli üliõpilaste õpingute lõpetamine erakooli üliõpilastega võrreldes edukam. Nagu juba eespool mainitud, on nominaalajaga lõpetamise osakaal kõige kõrgem avaliku ülikooli või muu kõrgkooli tasulise õppe üliõpilaste hulgas, kes oma õpinguid ise rahastades on motiveeritud need võimalikult kiiresti lõpule viima. Samas annab tõsiasi, et tegemist on õppuritega, kes pääsesid tänu kõrgetele riigieksamite tulemustele õppima avalikku ülikooli või muusse kõrgkooli, märku sellest, et tegemist on akadeemiliselt võimekate üliõpilastega.

Nagu näitasid uuringu tulemused, on erakõrgkooli nominaalajaga lõpetajate osakaal üldiselt madalam, kuid riigieksamite kõige kõrgemate tulemuste puhul on erakõrgkooli nominaalajaga lõpetajate osakaal sama suur kui avaliku ülikooli või riikliku kõrgkooli lõpetajate oma ning mõningatel juhtudel isegi suurem. Saadud

tulemus näitab, et akadeemiliselt võimekaid üliõpilasi survestavad institutsiooni mõjutegurid vähem. See annab taas alust järelduseks, et riigieksamite tulemuste mõju üliõpilaste õpikäitumisele on olulisem kui õppeasutuse omandivormist tulenev.

Õpingute pikenemise ja katkestamise tulemused näitavad, et erakõrgkoolide üliõpilased pikendavad ja katkestavad õpinguid sagedamini kui avalikus ülikoolis ja riiklikus kõrgkoolis õppivad üliõpilased.

Põhjusi on siin ilmselt mitmeid. Esiteks üliõpilaste akadeemiline võimekus – nimelt näitasid uuringu tulemused, et katkestajad kuuluvad riigieksamite madalamate tulemustega gruppi. Riigieksamite tulemuste tõustes väheneb õpingute katkestajate osakaal. Viimane viitab ka asjaolule, et kõrgkoolid pakuvad mittestat-sionaarseks õppeks enam võimalusi. Uuringud näitavad (Kember 1989), et just kaugõppe mitmesugustes vormides on õpingute katkestamise tõenäosus oluliselt suurem kui statsionaarses õppevormis. Seega on õpingute katkestamine erakõrgkoolides seotud vastavast õppevormist tingitud riskidega.

Erakõrgkoolis õpib vanemaalisem kontingent kui avalikus ülikoolis ja riiklikus kõrgkoolis, osad alustavad õpinguid lihtsalt hiljem, teised jätkavad katkenud õpinguid ning mõningatel juhtudel omandatakse mitmendat kõrgharidust. Põhjus võib peituda selles, et paljud lükkasid oma õpinguid raskemate olude ning tööturul avanenud võimaluste tõttu edasi. Statistika näitab, et Eestis on üha enam küpsemas eas üliõpilasi. Näiteks 26aastaste ja vanemate üliõpilaste osakaal kasvas 1995. aasta 15,3%-lt 2005. aastaks 34,15-le (Huisman *et al.*, 2007).

Viimastel aastatel täheldatud tendents õpingute pikenemisele viitab ka üldisemalt ühiskonna ja kitsamalt tööturu olukorrale. Kõrgkoolivälised mõjurid, mille alla paigutub ka õpingute kõrvalt töötamise vajadus, mõjutavad eelkõige tasulises õppes õppivaid üliõpilasi. Üliõpilased (olenemata õpingu vormist) töötavad kas osalise või täisajaga. Ühed töötavad õpingute kõrvalt majandusliku olukorra tõttu (enamasti tasulistel õppekohtadel õppijad), teised koguvad tööalaseid kogemusi, mis kergendavad õpingute lõpetamise järel tööturule sisenemist. Üliõpilastel, kes peavad oma õpingute eest ise tasuma, on riigieelarvelistel õppekohtadel õppijatega võrreldes oluliselt suurem õpingute pikenemise ja katkestamise risk.

Meeste ja naiste käitumismuster õpingute lõpetamise osas oli üldiselt ootuspärane. Mehed lõpetavad õpingud naistest hiljem ja neil on suurem risk õpinguid pikendada ning katkestada. Meeste ja naiste nominaalajaga lõpetamise edukus ei sõltu üldiselt riigieksamite tulemustest, naiste osakaal nominaalajaga lõpetajate hulgas on riigieksamite tulemustest olenemata suurem.

Eesti uuringu tulemused naiste parema õpikäitumise osas ei üllata selles mõttes, et Eestis (erinevalt paljudest riikidest) on juba aastakümnete jooksul olnud naiste haridustase meeste omast kõrgem (Kenkmann *et al.*, 1990) – see viitab naiste pikemale haridusteele. Lisaks sellele on naiste osakaal kõrghariduses viimastel aastatel püsivalt kasvanud. Samuti on sooline lõhe kraadiõppes naiste kasuks, nt 2003. aastal oli naiste osakaal sellistes õppekavades 55%, mis on suurem kui üheski teises OECD riigis (Huisman *et al.*, 2007).

Soost tingitud erinevused üliõpilaste õpikäitumises on seletatavad ka asjaoluga, et naised on loomult sihikindlamad. Samas on meeste õpingute pikenemise ja katkestamise põhjuseks sageli sotsiaalmajanduslikud ja perekondlikud põhjused ehk siis mehed kui perekonna hea käekäigu eest vastutajad on sageli sunnitud õppimisele eelistama tööl käimist ja õpingute katkestamist.

Uuringust võib järeldada, et üliõpilaste õpikäitumises esineb soolisi erisusi, kuid need ei ole seotud riigieksamite tulemuste, kooli omandivormi ega rahastamise viisidega. Pigem mõjutavad meeste ja naiste õpikäitumist kõrgkoolivälised tegurid ning ühiskonna üldised ootused soorollide osas.

Uuringutulemuste põhjal on alust väita, et eelnevad õpitulemused (riigieksamite tulemused) on seotud üliõpilaste õpikäitumisega kõrgkoolis. Riigieksamite tulemuste alusel selekteeritakse võimekamad välja vähem võimekate hulgast; riigieelarvelistele tasuta õppekohtadele pääsevad vaid riigieksamil parimaid tulemusi saavutanud õpilased. Täheldatav on mõningane seos riigieksamite tulemuste ja nominaalajaga lõpetamise vahel, kuid veelgi olulisem seos valitseb riigieksamite tulemuste ja õpingute katkestamise vahel.

Riigieksamite kõige kõrgemate tulemuste grupis on erakõrgkooli ja tasulise õppe üliõpilaste õpikäitumine niisama edukas kui avalikus ülikoolis või muus kõrgkoolis õppivate üliõpilaste puhul. Seega võib järeldada, et olenemata õppe rahastamise viisist ning kõrgkooli omandivormist (mis mõjutab ka õpingute rahastamist) on üliõpilaste käitumine sarnane: riigieksamil kõrgeid tulemusi saavutanud üliõpilaste õpikäitumine on mõlemal juhul ühesugune ehk õpingud pikenevad või katkevad harvemini ning riigieksamite kõrgemate tulemustega üliõpilased lõpetavad suurema tõenäosusega nominaalajaga.

Kokkuvõttes on uurimistöö tulemused hariduspoliitilisi otsustuseid silmas pidades kasulikuks sisendiks, võimaldades prognoosida erinevat tüüpi kõrgkoolide õpingute lõpetamise ja väljalangemise määra. See osutub oluliseks informatsiooniks kõrgkoolide rahastamisel, näiteks riikliku koolitustellimuse esitamisel nii avalikele ülikoolidele ja riiklikele kõrgkoolidele kui erakõrgkoolidele, ent ka kõrgharidusalase poliitika kujundamisel.

Samuti peaksid uuringu tulemused huvi pakkuma nii potentsiaalsetele üliõpilastele kui kõrgkoolidele. Üliõpilaste huvi fookuses on erinevat tüüpi kõrgkoolide mõju nende õpitulemustele ja edasijõudmisele ning see aitab neil õppeasutuste eri tüüpide vahel valikuid langetada. Kõrgkooli akadeemiline personal, kes vastutab konkreetsete õppeainete õpetamise eest, võib seevastu huvituda kõrgkoolieelsete tegurite seosest üliõpilaste edasijõudmisega kõrgkoolis ning õpingute katkestamise prognoosimise võimalustest.

Uuringu usaldusväärsus. Uuringu konstruktvaliidust võib pidada rahuldavaks – seniste õpitulemuste hindamiseks valitud kolme riigieksami (matemaatika, kirjandus, võõrkeel) kasuks otsustas ka suurem osa gümnaasiumilõpetajaid. Näiteks valis eelmisel õppeaastal kirjandi 25%, matemaatika 9,5% ja võõrkeele 27% eksaminande. Samuti on kõrgkoolis edasijõudmise kirjeldamiseks kasutatud näitajad (lõpetamine nominaalajaga, lõpetamine nominaalajaga + 1 aasta, õpingute katkestamine) nii varasemates uuringutes kui ka hariduspoliitilises debatis alati esiplaanil seisnud. Uuringu välise valiidsuse kasuks räägib suhteliselt suur valim, miinuseks aga võib pidada valimi kallutatust, mis seab piirid tulemuste üldistatavusele. Teisisõnu, käesoleva uuringu tulemuste üle arutlemisel ja nende kasutamisel tuleb alati silmas pidada, et uuring hõlmab pelgalt ärimõtte ja halduse õppevaldkonnas õppivaid üliõpilasi ning seetõttu ei saa selle tulemusi laiendada kogu Eesti üliõpilaskonnale. Samas võib arvata, et uuritud kontingendi puhul ilmnunud tendentsid osutavad siiski mõningatele üldisematele arengutele kogu Eesti kõrghariduses, eriti kui arvestada asjaolu, et uuritud ajavahemikul oli just ärimõtte ja halduse õppevaldkond üks kõige populaarsemaid ja kiiremini kasvavaid õppevaldkondi Eestis.

Uuringu reliaablust hinnates tekib kindlasti küsimus selle kohta, kas ajavahemikul 1998–2004 õppinud üliõpilaste andmete põhjal tehtud järeldused on ajas püsivad. Kuna viimase viie aasta jooksul ei ole riigieksamite korralduses ega kogu Eesti kõrghariduses toimunud radikaalseid muudatusi, võib oletada, et ilmnunud seosed ja tendentsid kehtivad ka praegu. Et aastaid 1998–2004 võib pidada Eesti erakõrghariduses omamoodi tippajaks (just siis oli erakõrgkoolide arv kõige suurem), siis sel perioodil kogutud andmestik annab ehk ka parima pildi Eesti era- ja avaliku kõrghariduse erinevustest ja sarnasustest.

Seega – saadud tulemusi võib pidada usaldusväärseks, samas tuleb nende kasutamisel kindlasti arvestada andmete kogumise ning muutujatevaheliste seoste analüüsimise aega ja konteksti.

Kokkuvõtlikult võib uuringu tulemustele toetudes väita, et erinevatel kvaliteedimõjuritel (nii riigieksamite tulemused, finantseerimise viis, õppeasutuse tüüp kui õppuri sugu) on erinev mõju üliõpilaste edasijõudmisele. Kõikide mõjurite seos üliõpilaste edasijõudmisega küll tuvastati, kuid olenevalt mõjurist on seosed tugevamad ja nõrgemad. Riskantne oleks kindlalt välja tuua üht kõige olulisemat mõjurit (selleks oleks vajalik läbi viia täiendavaid uuringuid), kuid siiski võib uuringutulemustele tuginedes tõdeda, et nii riigieksamite tulemused, õppeasutuse tüüp, õpingute finantseerimise viis kui ka üliõpilase sugu mõjutavad kindlasti üliõpilaste õpikäitumist.

Ettepanekud. Doktoritöö raames läbi töötatud kirjanduse ja läbiviidud uuringu tulemuste alusel teen järgmised ettepanekud:

1. Üliõpilaste võimaliku oodatud õpiaja prognoosimine:
 - 1.1 uuringutulemused osutasid võimalikule seosele riigieksamite madalate tulemuste ja õpingute katkestamise vahel, seetõttu on riigieksamite madalate tulemustega üliõpilased kõrgkoolile ohuallikaks, kuna järgmiste perioodide rahalisi vahendeid jagatakse just lõpetajate järgi;
 - 1.2 statistiline seos riigieksamite kõrgete tulemuste ja õpingute katkestamise vahel oli oluline, kõrgkoolid peaksid seda informatsiooni ära kasutama; riigieksamite kõrgete tulemustega üliõpilased suure tõenäosusega ei katkesta õpinguid, seega jääb nende õppekoha raha kõrgkoolile.
2. Sisseastumislävendi toomine allapoole, sest uuringu põhjal võib väita, et õpiaja kestuse mõttes on edukamaks osutunud just need üliõpilased, kes said riigieksamil keskmisi tulemusi. Samas peaks sisseastumislävend olema selline, et riigieksamite madalate tulemustega üliõpilastel ei oleks võimalik kõrgkooli astuda, sest uuringutulemused viitasid tihedamale seosele riigieksamite tulemuste ja õpingute katkestamise vahel.
3. Uuringutulemused annavad mõtteainet ka riigieksamite süsteemi korraldajatele ning kõrgkooli sisseastumist ette valmistavatele spetsialistidele. On arutatud riigieksamite korraldamise mõttekust sellisel kujul, nagu need praegu toimuvad – õpilased peavad lühikese perioodi jooksul sooritama mitu eksamit. Uuringutulemused näitasid, et mida kõrgem on esimese riigieksami tulemus, seda kõrgemad on ka teise ja kolmanda riigieksami puhul saa-

- dud punktid. Seega piisaks ühe sisseastumiseksami sooritamisest, et selgitada välja tulevase üliõpilase võimekus ning teha selle alusel prognoose üliõpilase õpikäitumise osas.
4. Uuringutulemused viitasid riigieelarveliste õppekohtade ja üliõpilaste parema edasijõudmise vahel valitsevale seosele. Selle põhjal võiks soovitada loobumist tasulistest õppekohtadest, kuigi vaevalt see ettepanek sooja vastuvõttu leiab – liigub ju kõrgharidussüsteem järjest enam tasulise kõrghariduse suunas. Küll aga annab tulemus mõtteainet selles osas, mida ette võtta, et tasulise kõrghariduse efektiivsus kasvaks. Tasulises õppes õppijad ei vii õpinguid aeglasemalt lõpule mitte üksnes vähema akadeemilise võimekuse tõttu (kuigi see võib olla üks põhjustest), vaid ka kõnealune õppevorm ise omab kahtlemata mõju õpingute kestusele, eriti nende üliõpilaste puhul, kes käivad tööl, et oma õpinguid rahastada. Seega ei teeks paha tasulise õppe sisseastumislävendi muutmine, eriti erakõrgkoolide puhul. Teisalt tuleks mõelda tugisüsteemidele, mis võimaldaksid õpingute rahastamise vormist olenemata üliõpilastel keskenduda õpingutele, mitte töötamisele. Hetkel on üliõpilaste toetusüsteemid väga piiratud ulatusega ning enamik üliõpilasi elamiskulude katmiseks toetust ei saa. Olemasolevaid toetusi jagatakse akadeemiliste tulemuste, mitte aga üliõpilase ja/või tema pere majandusliku seisundi alusel. Samas pole laenuid kättesaadavad kõigile üliõpilastele. Praegu võivad riiklikult toetatavat laenu võtta ainult täisajaga õppivad üliõpilased. Teiseks sõltub laenuvõtmise võimalus üliõpilase krediitkõlblikkusest ja tagatise või kahe käendaja olemasolust. Õpingute katkestajate hulga vähendamine peaks olema riigi jaoks oluline eesmärk, sest kõrgharidusega inimestel on teatavasti kõrgemad sissetulekud, need aga tagavad riigile kõrgema maksutulu. Indiviidi seisukohast garanteerib suurem sissetulek kõrgema elukvaliteedi (Cohen ja Ibrahim, 2008). Käesolevas töös on viidatud uuringutele, mis tõestavad madalate sissetulekute ja väljalangemise omavahelist seost (DesJardins ja Chen, 2008). Selleks et vähendada õpingute kõrvalt tööl käivate üliõpilaste väljalangemise riski, peaksid kõrgkoolid muutma õppimisvõimalusi paindlikumaks, see aga võib paraku veelgi suurendada distantse kõrgkooli ja üliõpilase vahel ning kujuneda väljalangemise faktoriks. Teiseks tuleks riiklikul tasandil üle vaadata õppelaenu süsteem, sest väidetavalt (Hochstein ja Butler, 1983) on pigem stipendiumidel kui laenudel väljalangevuse ohjeldamisele positiivne mõju.
 5. Uuringutulemused tõid välja, et erakõrgkooli nominaalajaga lõpetajate osakaal on väiksem ning katkestajate osakaal suurem, võrreldes avalikes ja riiklikes kõrgkoolides õppijatega. Seega toetavad andmed neidsamu ettepanekuid, mis said tehtud tasulise ja tasuta õppe kohta: sisseastumistingimuste karmistamine ning tugisüsteemide väljatöötamine. Uuringutulemustele tuginedes leidis kinnitust hüpoteesi, et õppeasutuse tüübi ja üliõpilaste edasijõudmise vahel kõrgkoolis on statistiliselt oluline seos. Kõrghariduse kvaliteedi seisukohast tuleks samuti karmistada erakõrgkoolide tegevust. Erakõrgkoolidel on kõrged näitajad õpingute katkestamise osas, samas sõltub erakõrgkooli eksistents õppemaksust ja üliõpilaste hulgast konkreetses kõrgkoolis. Seega pole välistatud, et väljalangevuse takistamiseks ning oma sissetulekute säilitamiseks õppemaksu näol võivad kõrgkoolid teha mõõndusi edasijõudmise standardites.
 6. Õpingute katkestamise seisukohast tasuks kaaluda sisseelamisprogrammide väljatöötamist (eelkõige erakõrgkoolide) üliõpilaste jaoks. Sedasorti programmid hõlmaksid mitmesuguseid nõustamisteenuseid, üliõpilasele kontaktisiku määramise tingimusi jms. Teatavasti õpib erakõrgkoolides kõige enam üliõpilasi õhtuses ja kaugõppe vormis, mille puhul on side kõrgkooliga nõrk, see aga omakorda mõjutab õpingute katkestamist negatiivses plaanis. Samas vähendaks mitmesuguste ennetavate meetmete kasutuselevõtt (tuutori määramine, õpiabi pakkumine, mitmesugused nõustamisteenused jms) nii avalikes ja riiklikes kui ka erakõrgkoolides nõrkade õpitulemustega üliõpilaste puhul samuti õpingute katkestamist. Näiteks esimese semestri madal keskmine hinne võrreldes kaasüliõpilaste keskmistega võib osutada ohu märgiks, viies edaspidi õpingute katkestamiseni. Esimese aasta üliõpilased võiksid läbida kursuse, mis suunaks nende tähelepanu õpioskuste ja -harjumuste kujundamisele, eelkõige just iseseisva õppimise oskustele, aja planeerimisele, kõrgkooli poolt pakutavate ressursside (raamatukogu, arvutiklassid) kasutamise võimalustele jne. Institutsioonipoolsete ennetusprogrammide juurde kuulub ka loenguruumis üliõpilaste arvu vähendamine. Esimese kursuse üliõpilased on väljalangemise osas suurim riskigrupp, seega tuleks erilist tähelepanu pöörata üliõpilaste sisseelamist soodustavatele teguritele. Uuringutele (Barefoot, 2004) tuginedes on massiloengud üliõpilastele vastu-meelt – eelkõige vajavad personaalsemat lähenemist esimese kursuse üliõpilased. Eriti oluline on see avalike ülikoolide puhul, kus üldaineid loetakse vooruloengutena. Väljalangevust ja

- õpingute katkestamist ei ole võimalik viia 0%-ni, kuid selle vähendamiseks peaksid kõrgkoolid ka omalt poolt ennetavaid meetmeid kasutusele võtma. Mitmetele autoritele tuginedes võib väita, et just üliõpilaste arvu poolest väikestes erakõrgkoolides on loodud tingimused personaalse, iga üliõpilase vajadusi arvestava õpikeskkonna kujundamiseks. Nn kogukondlik õpikeskkond inspireerib üliõpilasi õppima ning seeläbi on võimalik vähendada üliõpilaste väljalangemist.
7. Uuring viitas asjaolule, et erakõrgkoolides on katkestamise osakaal kõrgem kui avalikes ja riiklikes kõrgkoolides. Lisaks üliõpilaskontingendi hoolsamale valimisele peaksid erakõrgkoolid tähelepanu pöörama teguritele, mis aitavad üliõpilasel keskkonda sulanduda ning mõjutavad üliõpilaste edasijõudmist. Uuringute (Coats, 2005) põhjal on oluliseks teguriks kontakti võimalus õppejõududega ka väljaspool loenguruumi, samuti peavad olema loodud tingimused rühmatööde läbiviimiseks; kõrgkoolisisesed üritused aitavad üliõpilastel kohanduda ja luua sidet kõrgkooliga jms. Õppejõudude kvalifikatsiooni peetakse üliõpilaste õppimisega enam seonduvaks teguriks kui muid ressursse, mistõttu tuleks sellele pöörata erilist tähelepanu. Nagu eespool välja toodi, on just erakõrgkoolides levinud õhtuse ja kaugõppe vorm, mis tingib üliõpilaste harvemad kontaktid kõrgkooliga – seetõttu on eriti oluline luua tihedam side üliõpilaste ja kõrgkooli vahel. Lisaks eelnimetatud väljalangevust ennetavatele teguritele peaksid kõrgkoolid enam jälgima üliõpilaste edasijõudmist, selgitama välja üliõpilaste rahulolu pakutavate õppeainetega ning võimalusel määrama tuutori, kes hoiaks silma peal üliõpilaste omavahelisel läbisaamisel, sest rahulolu õpingutega ning sotsiaalsed kontaktid nii õppejõudude kui kaasüliõpilastega loovad kindlama aluse õpingute lõpetamiseks. Esmapilgul võivad eelnimetatud abinõud tunduda kõrgkoolile sobimatuna, kuid paljude uuringute tulemused näitavad, et väljalangemise seisukohast on sotsiaalsel integratsioonil akadeemilise integratsiooni kõrval oluline roll. Mida enam kõrgkool panustab üliõpilaste haridusse ja rahulolusse, seda enam saab ta sellest hiljem kasu.
 8. Uuring näitas, et naised on kõrgkooliõpingutes edukamad: nad lõpetavad õpingud kiiremini kui mehed ehk naiste nominaalajaga lõpetamise osakaal on suurem kui meestel. Meeste õpingud kestavad reeglina kauem ning nende katkestamise osakaal on samuti kõrgem. Tulemustele tuginedes oleks kõrgkoolidel kasulikum võtta õppima naissoost üliõpilasi, kuid selline piirang oleks ühest küljest sooliselt diskrimineeriv ning teisalt lööks ühe soo eelistamine kõrghariduses kogu ühiskonnaelu korralduse tasakaalust välja. Selle asemel tuleks meesüliõpilastele töötada välja tugi- ning nõustamisteenused, et tõsta nende õpingute lõpetamise efektiivsust.
 9. Selleks et kõrgkoolid tegeleksid enam väljalangevuse põhjuste väljaselgitamise ja ennetamisega, võiks kõrgkoolide rahastamise alused siduda teatud kvantitatiivsete/kvalitatiivsete kriteeriumidega ning üks neist võiks olla väljalangevuse määr.

Käesoleva doktoritööga on loodud alus tegurite uurimisele, mis mõjutavad üliõpilaste edasijõudmist kõrgkoolis. Kõnealune töö näitas, et üliõpilaste eelnevatel õpitulemustel on oluline mõju nende edasistele õpingutele kõrgkoolis. Et üliõpilaste edasijõudmist puudutavate rahvusvaheliste uuringute tulemused on vasturääkivad, siis on ka selles osas vajalikud täiendavad uurimistööd.

VIITEALLIKAD

- AITKEN, Norman D. (1982). "College Student Performance, Satisfaction and Retention. Specification and Estimation of a Structural Model". *Journal of Higher Education*, Vol. 53, No. 1.
- ALLARDT, Eerik; LITTUNEN, Yrjö. (1958). "Sosiologia" in *Haridussotsioloogia*, A. ANTIKAINEN, R. RINNE, L. KOSKI. (2009). Soome: WSOY Oppimateriaalit OY.
- ANTIKAINEN, Ari; RINNE, Risto; KOSKI, Leena. (2009). *Haridussotsioloogia*. Soome: WSOY Oppimateriaalit OY.
- ARULAMPALAM, Wiji; NAYLOR, Robin A.; SMITH, Jeremy. (2004). "Factors Affecting the Probability of First Year Medical Student Dropout in the UK: a Logistic Analysis for the Intake Cohort of 1980-92". *Medical Education*, No. 38.
- ASTIN, Alexander William. (1985). *Achieving Educational Excellence*. San Francisco: Jossey-Bass.
- ASTIN, Alexander William. (1993). *What Matters in College? Four Critical Years Revisited*. San Francisco: Jossey-Bass.
- BAREFOOT, Betsy O. (2004). "Higher Education's Revolving Door: Confronting the Problem of Student Dropout in US Colleges and Universities". *Open Learning*. Vol. 19, No. 1.
- BASCIA, Nina; CUMMING, Alister; DATNOW, Amanda; LIVINGSTONE, David. (2005). *International Handbook of Educational Policy*. Netherlands: Springer.
- COATES, Hamish. (2005). "The Value of Student Engagement for Higher Education Quality Assurance". *Quality in Higher Education*. Vol. 11, No. 1.
- COHEN, Howard; IBRAHIM, Nabil. (2008). A New Accountability Metric for a New Time: A Proposed Graduation Efficiency Measure. *Change*, May/June.
- DESJARDINS, Stephen L.; AHLBURG, Dennis A.; MCCALL, Brian P. (2002). "A Temporal Investigation of Factors Related to Timely Degree Completion". *The Journal of Higher Education*, Vol. 73, No. 5.
- DESJARDINS, Stephen L.; CHEN, Rong. (2008). "Exploring the Effects of Financial Aid on the Gap in Student Dropout Risks by Income Level". *Research in Higher Education*, Vol. 49, No. 1.
- DI PIETRO, Giorgio. (2004). "The Determinants of University Dropout in Italy: a Bivariate Probability Model with Sample Selection". *Applied Economics Letters*, Vol. 11.
- DOUGLAS C. BENNETT. (2001). "Assessing Quality in Higher Education". *Liberal Education*. Vol. 87, Issue 2.
- Eesti avalike ülikoolide kvaliteedilepe õppekavade, akadeemiliste ametikohtade ja akadeemiliste kraadide kohta. (2003). Kättesaadav: <http://www.ut.ee/erc/Kvaliteedikokkulepe.doc> (12.04.2005).
- EL-KHAWAS, Elaine. (1998). "Accreditation's Role in Quality Assurance in the United States". *Higher Education Management*. Vol. 10, No. 3.
- ERICHSEN, Hans-U. (1999). *Accreditation and Evaluation in Higher Education*. Kättesaadav: <http://www.unige.ch/eua> (12.10.2004).
- FIELDING, A., BELFIELD, C., THOMAS, H. (1998). "The Consequences of Drop-Out on the Cost-Effectiveness of 16-19 Colleges". *Oxford Review Education*, Vol. 24.
- FRANCIC, Kim C.; KELLY, Robert J. (1990). "Environmental Fit and the Success or Failure of High-Risk College Students". *Educational Policy*, Vol. 44, No. 3.
- FRIED, Jochen; GLASS, Anna; BAUMGARTL, Bernd. (2006). "Summary of an Extended Comparative Analysis on European Private Higher Education". *Higher Education in Europe*, Vol. 31, No. 1.
- FRÖHLICH, Werner; JÜTTE, Wolfgang. (2004). *Qualitätsentwicklung in der postgradualen Weiterbildung. Internationale Entwicklungen und Perspektiven*. Waxmann Münster/New York. München/Berlin.
- GARCIA, Marlene Linares; SHERIFF, Rona Levine. (2006). "Lessons from the California Experience". *New Directions for Education*, No. 135.
- GIESEN, Hannelore. (1981). *Vom Schüler zum Studenten. Bildungslebenläufe im Längsschnitt*. München: Reinhardt.
- GOLD, Andreas. (1988). *Studienabbruch, Abbruchneigung und Studienerfolg. Vergleichende Bedingungsanalysen des Studienverlaufs*. Frankfurt am Main: Lang (Europäische Hochschulschriften, 259).
- HARVEY, Lee; GREEN, D. (1993). "Defining Quality". *Assessment and Evaluation in Higher Education*. Vol. 18, No. 1.
- HARVEY, Lee. (1995). Editorial. *Quality in Higher Education*. Vol. 1.

- HARVEY, Lee. (2002). "Evaluation for What?" *Teaching in Higher Education*. Vol. 7, No. 3.
- HARVEY, Lee. (2006). *Understanding Quality*. EUA Bologna Handbook, Raabe Verlag: Berlin, B 4. 1-1.
- HELME, Kristi. (16.01.2009). "Kas eksami valib õpilane või õpetaja?" *Õpetajate Leht*, lk 2.
- HERNON, Peter. (2002). "Quality: New Directions in the Research". *Journal of Academic Librarianship*. Vol. 28, Issue 4.
- HOCHSTEIN, Susan K.; BUTLER, Robert R. (1983). "The Effects of the Composition of a Financial Aid Package on Student Retention". *Journal of Student Financial Aid*, Vol. 13, No. 1.
- HUISMAN, Jeroen; SANTIAGO, Paulo; HÖGSELIUS, Per; LEMAITRE, Maria José; THORN, William. (2007). *OECD kolmanda taseme hariduse temaatiline ülevaade*. Haridus- ja Teadusministeerium.
- ISHITANI, Terry T. (2003). "A Longitudinal Approach to Assessing Attrition Behavior Among First-Generation Students: Time-Varying Effects of Pre-College Characteristics". *Research in Higher Education*, Vol. 44, No. 4.
- JOHNES, Geraint; MCNABB, Robert. (2004). "Never Give Up on the Good Time: Student Attrition in the UK". *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, Vol. 66, No. 1.
- Kvaliteedijuhtimissüsteemid. Alused ja sõnavara. (2007). (EVS-EN ISA 9000:2007). (CD). Tallinn: Eesti Standardikeskus.
- LIGE, Vilja. (24.10.2008). "Inglise keele riigieksam kohustuslikuks". *Õpetajate Leht*, lk 5.
- LILJANDER, Juhan-Pekka. (1998). "Gains and Losses on Academic Transfer Markets: Dropping out and Course-switching in Higher Education". *British Journal of Sociology of Education*, Vol. 19, No. 4.
- LOMAS, Laurie. (2002). "Does the Development of Mass Education Necessarily Mean the End of Quality?". *Quality in Higher Education*. Vol. 8, No. 1.
- LUKAS, Tõnis. (14.11.2008). "Rahvusvahelise rahvusülikooli võimalikkusest". *Õpetajate Leht*, lk 17.
- MANGUM, Wiley M.; BAUGHER, Dan; WINCH, Janice K.; VARANELLI, Andrew. (2005). "Longitudinal Study of Student Dropout From a Business School". *Journal of Educational for Business*. March/April.
- MCLAUGHLIN, Milbrey W. (1987). "Learning From Experience: Lessons From Policy Implementation". *Educational Evaluation and Policy Analysis*, Vol. 9, No. 2.
- MIDDELHURTS, Robin. (2001). „Quality Assurance Implications of New Forms of Higher Education”. Part 1: A Typology, European Network for Quality Assurance in Higher Education, Helsinki.
- MURTAUGH, Paul A.; BURNS, Leslie D., SCHUSTER, Jill. (1999). "Predicting the Retention of University Students". *Research in Higher Education*, Vol. 40, No. 3.
- NAABER, Kirsti. (5.09.2008). "Tehnikaülikooli vastuvõtutulemused". *Õpetajate Leht*. Kättesaadav: http://www.opleht.ee/?archive_mode=article&articleid=117 (03.03.2009).
- NEAVE, Guy. (1988). "On the Cultivation of Quality, Efficiency and Enterprise: An Overview of Recent Trends in Higher Education in Western Europe, 1986-1988". *European Journal of Education*. Vol. 23.
- PACE, C. Robert. (1987). *CSEQ: Ttest Manual and Norms*. Los Angeles: UCLA Center for the Study of Evaluation.
- PACE, C. Robert. (1990). *The Undergraduates: A Report of Their Activities and Progress in College in the 1980s*. Los Angeles: UCLA Center for the Study of Evaluation.
- PACE, C. Robert. (1992). *College Student Experiences Questionnaire: Norms For the Third Edition, 1990*. Los Angeles: UCLA Center for the Study of Evaluation.
- PALLAS, Lembit. (22.02.2008). "Arvamus". *Õpetajate Leht*. Kättesaadav: <http://www.opleht.ee/Arhiiv/2008/22.02.08/tekstid/arvamus/1.html> (07.12.2009).
- PARRI, Janne. (2004). *Kõrghariduse kvaliteedist ja selle probleemidest*. Rahvusvahelise teaduskonverentsi "Haridus ja majandus 2004" materjalid. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikooli kõrgema majanduskooli humanitaarteaduskond.
- PARRI, Janne. (2005). *Üliõpilaste edasijõudmist kõrgkoolis mõjutavad tegurid*. Rahvusvahelise teaduskonverentsi "Haridus ja majandus 2005" materjalid. Tallinn: Tallinna Tehnikaülikooli kõrgema majanduskooli humanitaarteaduskond.
- PARRI, Janne. (2005). "Die Studienleistungen der Studenten des Fachbereichs Management und Wirtschaft beeinflussende Faktoren". *Economics & Management*. Vilnius: University Vilnius.
- PARRI, Janne. (2006). "Quality in Higher Education". *Economics & Management*. Vilnius: University Vilnius.
- PARRI, J.; AAS, Kadri. (2006). "National Examination Scores as Predictors of University Students Performance in Estonia". *TRAMES*, Vol. 10, No. 3.

- PASCARELLA, Ernest. (1985). "College Environmental Influences on Learning and Cognitive Development: A Critical Review and Synthesis" in J. Smart *Higher Education: Handbook of Theory and Research*. Vol. 1. New York: Agathon Press.
- PASCARELLA, E. (1991). „The Impact of College on Students: the Nature of the Evidence”. *Review of Higher Education*. Vol. 14, No. 4.
- Quality Procedures in European Higher Education. An ENQA Survey*. European Network for Quality Assurance in Higher Education. 2003. Helsinki.
- SAHA, Lawrence J. (ed) (1997). "International Encyclopedia of the Sociology of Education" in A. ANTIKAINEN, R. RINNE, L. KOSKI. (2009). *Haridussotsioloogia*. Soome: WSOY Oppimateriaalit OY.
- SCHENKER-WICKI, A. (1996). *Evaluation von Hochschulleistungen. Leistungsindikatoren und Performance Measurements*. Deutscher Universitäts Verlag: Gabler Vieweg Westdeutscher Verlag.
- SCHRÖDER-GRONOSTAY, Manuela; DANIEL, Hans-Dieter. (1999). *Studienerfolg und Studienabbruch: Beiträge aus Forschung und Praxis*. Luchterhand.
- SCOTT, Catherine; BURNS, Ailsa; COONEY, George. (1996). "Reasons for Discontinuing Study: The Case of Mature Age Female Students with Children". *Higher Education*. Vol. 31.
- Standards and Guidelines for Quality Assurance in European Higher Education Area*. (2005). ENQA. Kättesaadav: <http://ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/> (26.05.2008).
- ZVOCH Keith. (2006). "Freshman Year Dropouts: Interactions Between Students and School Characteristics and Student Dropout Status". *Journal of Education for Students Placed at Risk*, Vol. 11, No. 1.
- TAM, Maureen. (2001). "Measuring Quality and Performance in Higher Education". *Quality in Higher Education*. Vol. 7, No. 1.
- TARAND, Kaarel. (3.10.2008). "Kõik saab alguse sunnist". *Õpetajate Leht*, lk 7.
- THOMPSON, Eileen. (1997). *Distance Education Drop-Out: What Can We Do?* Proceedings of the 6th Annual Teaching Learning Forum 97, Murdoch University, February 1997. Perth: Murdoch University. Kättesaadav: <http://lsn.curtin.edu.au/tlf/tlfl1997/thompson.html> (07.10.2005).
- TINTO, Vincent. (1975). "Dropout From Higher Education: A Theoretical Synthesis of Recent Research". *Review on Educational Research*, Vol. 45.
- TINTO, Vincent. (1982). "Limits of Theory and Practice in Student Attrition". *Journal of Higher Education*, Vol. 53.
- TINTO, Vincent. (1987). *Leaving College: Rethinking the Cause and Cure of Student Attrition*. Chicago: University of Chicago Press.
- TINTO, Vincent. (1990). "Principles for Effective Retention". *Journal of The Freshman Year Experience*, Vol. 2, No. 1.
- TITMA, M., KENKMANN, P., SAAR, E., UUEKÜLA, J. (1990). *Haridustee. Ühe põlvkonna elutee*. Tallinn: Olion.
- VEISPAK, Anneli. (18.09.2009). "Riigieksamid ei peegelda koolis tehtud töö väärtust". *Õpetajate Leht*, lk 4.
- VROEIJENSTIJN, Ton. (1992). *External Quality Assessment, Servant of Two Masters? The Netherlands University Perspective*. Quality Assurance in Higher Education: Proceedings of an international conference Hong Kong, 1991. London: The Falmer Press.
- VROEIJENSTIJN, A. I. (1995). *Improvement and Accountability: Navigating Between Scylla and Charybdis. Guide for External Quality Assessment in Higher Education*. Higher Education Policy Series, 30. Jessica Kingsley Publishers: London and Bristol, Pennsylvania.
- WAHLÉN, Staffan. (1998). "Is There a Scandinavian Model of Education of Higher Education?" *Higher Education Management*. Vol. 10, No. 3.
- WESTERHEIJDEN, Don; KRISTOFFERSEN, Dorte; SURSOC, A. (1998). *Kõrghariduse kvaliteedikindlustus. Kvaliteedikindlustuse juhend: Metoodika ja praktika*. EC/Phare/ETF.
- WESTERHEIJDEN, Don; VAN DER WENDE, Marijk. (2001). *Who Says B Also Say A? From Bologna to Accreditation: Design Requirements for Quality Assurance in Europe*. Kättesaadav: www.inqaahe.nl/parallelpapers.html (3.04.2004).
- WOODLEY, Alan. (2004). "Conceptualizing Student Dropout in Part-Time Distance: Pathologizing the Normal?" *Open Learning*. Vol. 19, No. 1.

TALLINN UNIVERSITY
DISSERTATIONS ON SOCIAL SCIENCES. Abstracts

TALLINNA ÜLIKOOL
SOTSIAALTEADUSTE DISSERTATSIOONID. Analüütilised ülevaated

1. HELI TOOMAN. *Teenindusihiskond, teeninduskultuur ja klienditeenindusõppe kontseptuaalsed lähtekohad*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: TPÜ kirjastus, 2003. 35 lk. Tallinna Pedagoogikaülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid, 7. ISSN 1736-0730. ISBN 9985-58-289-6.
2. KATRIN NIGLAS. *The Combined Use of Qualitative and Quantitative Methods in Educational Research*. Abstract. Tallinn: Tallinn Pedagogical University Press, 2004. 39 p. Tallinn Pedagogical University. Dissertations on Social Sciences, 8. ISSN 11736-0730. ISBN 9985-58-299-3.
3. INNA JÄRVA. *Põlvkondlikud muutused Eestima vene perekondade kasvatuses: sotsiokultuuriline käsitlus*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: TPÜ kirjastus, 2004. 36 lk. Tallinna Pedagoogikaülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid, 9. ISSN 1736-0730. ISBN 9985-58-312-4.
4. MONIKA PULLERITS. *Muusikaline draama algõpetuses – kontseptsioon ja rakendusvõimalusi lähtuvalt C. Orffi süsteemist*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: TPÜ kirjastus, 2004. 37 lk. Tallinna Pedagoogikaülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid, 10. ISSN 1736-0730. ISBN 9985-58-310-8.
5. MARJU MEDAR. *Ida-Virumaa ja Pärnumaa elanike toimetulek: sotsiaalteenuste vajadus, kasutamine ja korraldus*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: TPÜ kirjastus, 2004. 34 lk. Tallinna Pedagoogikaülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid, 11. ISSN 1736-0730. ISBN 9985-58-321-3.
6. KRISTA LOOGMA. *The Meaning of Learning at Work in Adaptation to Work Changes*. Abstract. Tallinn: Tallinn Pedagogical University Press, 2004. 39 p. Tallinn Pedagogical University. Dissertations on Social Sciences, 12. ISSN 1736-0730. ISBN 9985-58-327-2.
7. МАЙЯ МУЛДМА. *Феномен музыки в формировании диалога культур (сопоставительный анализ мнений учителей музыки школ с эстонским и русским языком обучения)*. Аналитический обзор. Tallinn: Издательство ТПУ, 2004. 42 с. Таллиннский Педагогический Университет. Диссертации по социальным наукам, 13. ISSN 1736-0730. ISBN 9985-58-331-0.
8. EHA RÜÜTEL. *Sociocultural Context of Body Dissatisfaction and Possibilities of Vibroacoustic Therapy in Diminishing Body Dissatisfaction*. Abstract. Tallinn: Tallinn Pedagogical University Press, 2004. 34 p. Tallinn Pedagogical University. Dissertations on Social Sciences, 14. ISSN 1736-0730. ISBN 9985-58-353-1.
9. ENDEL PÖDER. *Role of Attention in Visual Information Processing*. Abstract. Tallinn: Tallinn Pedagogical University Press, 2004. 16 p. Tallinn Pedagogical University. Dissertations on Social Sciences, 15. ISSN 1736-0730. ISBN 9985-58-357-4.
10. MARE MÜÜRSEPP. *Lapse tähendus eesti kultuuris 20. sajandil: kasvatusteadus ja lastekirjandus*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Pedagoogikaülikooli kirjastus, 2005. 29 lk. Tallinna Pedagoogikaülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid, 16. ISSN 1736-0730. ISBN 9985-58-366-3.
11. АЛЕКСАНДР ВЕЙНГОЛЬД. *Прагмадиалектика шахматной игры: основные особенности соотношения формально-логических эвристик аргументационного дискурса в шахматах*. Аналитический обзор. Tallinn: Издательство ТУ, 2005. 14 с. Таллиннский Университет. Диссертации по социальным наукам, 17. ISSN 1736-0730. ISBN 9985-58-373-6.
12. OVE SANDER. *Jutus kui argumentatiivne diskursus: informaal-loogiline aspekt*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, 2005. 20 lk. Tallinna Ülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid, 18. ISSN 1736-0730. ISBN 9985-58-378-7.
13. AILE MÖLDRE. *Publishing and Book Distribution in Estonia in 1940–2000*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2005. 35 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences. ISSN 1736-0730. ISBN 9985-58-402-3.
14. LINNAR PRIIMÄGI. *Klassitsism: inimkeha retoorika klassitsistliku kujutavkunsti kaanonites*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, 2005. 53 lk. Tallinna Ülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid. ISSN 1736-0730. ISBN 9985-58-399-X.
15. ANNE UUSEN. *Writing Skills of 1st and 2nd Stage Students*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2006. 22 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 19. ISSN 1736-3675. ISBN 9985-58-424-4.

16. LEIF KALEV. *Multiple and European Union Citizenship as Challenges to Estonian Citizenship Policies*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2006. 41 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 20. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-437-8.
17. LAURI LEPPIK. *Eesti pensionisüsteemi transformatsioon: poliitika valikud ja tulemid*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, 2006. 17 lk. Tallinna Ülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid, 21. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-441-5.
18. VERONIKA NAGEL. *Die Bildungspolitik und das Allgemeinbildungswesen in Estland in den Jahren 1940–1991*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: Verlag der Universität Tallinn, 2006. 16 S. Universität Tallinn. Dissertationen in den Sozialwissenschaften, 22. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-449-1.
19. LIIVIA ANION. *Reciprocal Effects of Burnout Symptoms and Police Culture Elements*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2006. 27 lk. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 23. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-454-5.
20. INGA MUTSO. *Possibilities of Further Studies for Students of Special Education Schools in Vocational Schools in Estonia*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2006. 22 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 24. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-452-1.
21. EVE EISENSCHMIDT. *Implementation of Induction Year for Novice Teachers in Estonia*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2006. 21 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 25. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-463-7.
22. TUULI ODER. *The Model of Contemporary Professional Foreign Language Teacher*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2006. 16 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 26. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-466-8.
23. KRISTINA NUGIN. *Intellectual Development of 3 to 6 Years Old Children in Different Rearing Environments According to WPPSI-T Test*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2007. 17 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 27. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-474-3.
24. TIINA SELKE. *Music Education in Estonian Comprehensive School: Trends in the 2nd Half of the 20th Century and at the Beginning of the 21st Century*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2007. 26 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 28. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-487-3.
25. SIGNE DOBELNIECE. *Kodutus Lätis: põhjused ja lahendused*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, 2007. 19 lk. Tallinna Ülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid, 29. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-491-0.
26. BORISS BAZANOV. *Integrative Approach of the Technical and Tactical Aspects in Basketball Coaching*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2007. 17 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 30. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-497-2.
27. MARGE UNT. *Transition from School-to-Work in Enlarged Europe*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2007. 24 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 31. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-505-4.
28. MARI KARM. *Professional Development Opportunities of Estonian Adult Educators*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2007. 28 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 32. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-512-2.
29. KATRIN POOM-VALICKIS. *Algajate õpetajate professionaalne areng kutseaalal*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, 2007. 15 lk. Tallinna Ülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid, 33. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-536-8.
30. TARMO SALUMAA. *Representation of Organisational Culture in the Process of Change by Estonian Teachers*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2007. 21 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 34. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-534-4.
31. AGU UUDELEPP. *Propaganda Instruments in Political Television Advertisements and Modern Television Commercials*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2008. 26 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 35. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-503-0.
32. PILVI KULA. *Peculiarities of Left-handed Children's Success at School*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2008. 18 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences, 36. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-579-5.
33. TIJU TAMMEMÄE. *The Development of Speech of Estonian Children Aged 2 and 3 Years (based on Reynell and HYKS test) and its Relations with the Factors of the Home Environment*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2008. 23 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-612-9.

34. KARIN LUKK. *Structural, Functional and Social Aspects of Home-School Cooperation*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2008. 46 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-614-3.
35. KATRIN KULLASEPP. *Dialogical becoming. Professional identity construction of Psychology Students*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2008. 34 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-597-9.
36. HELLE NOORVÄLI. *Praktika arendamine kutsehariduses*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikooli kirjastus, 2009. 40 lk. Tallinna Ülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid, 38. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-665-5.
37. TANEL KERIKMÄE. *Estonia in the European Legal System: Protection of the Rule of Law through Constitutional Dialogue*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2009. 58 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-675-4.
38. BIRGIT VILGATS. *The Impact of External Quality Assessment on Universities: Estonian Experience*. Abstract. Tallinn: Tallinn University Press, 2009. 33 p. Tallinn University. Dissertations on Social Sciences. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-677-8.
39. LIIS OJAMÄE. *Valikute kujunemine eluasemeturul: Eluaseme väärtuse sotsiaalne konstrueerimine. Eeslinna uuselamupiirkonna näitel*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikool, 2009. 24 lk. Tallinna Ülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9985-58-681-5.
40. KATRIN AAVA. *Eesti haridusdiskursuse analüüs*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikool, 2010. 26 lk. Tallinna Ülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9949-463-20-6.
41. ANU LEPPIMAN. *Argielamusi. Laagri- ja elamuspõhine argipäevade pereteenus sotsiaalse kogemuse tootjana*. Analüütiline ülevaade. Tallinn: Tallinna Ülikool, 2010. 32 lk. Tallinna Ülikool. Sotsiaalteaduste dissertatsioonid. ISSN 1736-3675. ISBN 978-9949-463-27-5.